

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Maaria Vakker

TAGASITÄITMISNÕUE ABIKAASADE ÜHISVARALE

Magistritöö

Õppekava HAJM08/15, peeriala õigusteadus

Juhendaja: Kristi Joamets, PhD

Tallinn 2019

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Maaria Vakker

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 178814HAJM

Üliõpilase e-posti aadress: maaria.vakker@gmail.com

Juhendaja: Kristi Joamets, PhD:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE.....	4
SISSEJUHATUS	5-7
1. PÕHIÕIGUSTE KAITSE JA TASAKAAL ERINEVATE VASTANDUVATE HUVIDE VAHEL	8
1.1. Põhiseadus ja selle rakenduspraktika (omandipõhiõiguse kaitse vs omandiõiguse piiramine	8-14
1.1.1. Võlgniku inimväärikuse kaitse vs võlausaldaja huvid	14-17
1.1.2. Võlgniku kodu puutumatus vs võlausaldaja omandiõigus	17-21
1.2. Sundmenetluse üldpõhimõtted.....	22
1.2.1. Üldpõhimõtted pankrotimenetluses (võlgniku kaitse).....	22-25
1.2.2. Üldpõhimõtted täitemenetluses (formaliseerituse printsiip, kaalutusõigus)	25-27
2. ÜHISOMAND TÄITE – JA PANKROTIMENETLUSES (JA VÕLGNIKU ABIKAASA POSITSIOON).....	28
2.1. Ühisomand täite – ja pankrotimenetluses kehtivas õiguses.....	28-35
2.2. Ühisomandi arvel nõuete rahuldamine võlausaldaja huvidest lähtudes.....	35-38
2.3. Ühisomandi arvel nõuete rahuldamine võlgniku huvidest lähtudes.....	38-40
2.4. Võlgniku abikaasa huvid täite – ja pankrotimenetluses	40-47
3. ÜHISOMANDI REGULATSIOON TÄITE – JA PANKROTIMENETLUSES TEISTES RIIKIDES.....	48
3.1. Ühisomandi regulatsioon teistes riikides	48-53
3.2. Ühisomandi regulatsioon täite - ja pankrotimenetluses teistes riikides.....	53-56
KOKKUVÕTE	57-60
SUMMARY	61-63
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU.....	64-69

LÜHIKOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk on välja selgitada, kas võlgniku abikaasa ja võlausaldaja huvid/õigused on täite – ja pankrotimenetluses tasakaalus ning juhul kui võlgniku abikaasa ja võlausaldaja huvid ei ole omavahel tasakaalus, siis kas ja millistel juhtudel võlausaldaja või võlgniku abikaasa õigusi piiratakse ning kas see on proportsionaalne ja põhjendatud. Varaühisuse vararežiim on Eestis peamine varasuhte liik juba ajaloolistel põhjustel. Pankrotiseaduses ja täitemenetluse seadustikus on ette nähtud eriregulatsioon ühisvara ja võlgniku abikaasa osas, mis aga ei pruugi tagada võlgniku abikaasa õiguste piisavat kaitset ning teisalt võib võlausaldajal olla keerulisem ühisvara arvelt oma nõude rahuldamine. Eeltoodust tulenevalt on käesoleva magistritöö eesmärk analüüsida, kas perekonnaseadus, täitemenetluse seadustik ja pankrotiseadus on omavahel selgelt ja arusaadavalt seotud ühisvara jagamise ja ühisvarale sissenõude pööramise osas. Käesoleva magistritöö uurimisküsimus on: “Kas perekonnaseadus, täitemenetluse seadustik ja pankrotiseadus tagab võlgniku abikaasa ja võlausaldajate huvide võrdse kaitse?”

Käesoleva magistritöö esimeses peatükis uurib autor Eesti Vabariigi Põhieaduses sätestatud põhiõiguste kaitset ja tasakaalu erinevate vastanduvate huvide vahel, analüüsides peamiselt Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes esitatud seisukohti. Autori eesmärk on välja selgitada, kuidas on sisustatud kohtupraktikas ja õiguskirjanduses Põhiseaduses sätestatud kodu puutumatus ja omandipõhiõigus ning kas täite – ja pankrotimenetluse käigus piiratakse võlgniku ja võlgniku abikaasa põhiõigusi. Teises peatükis on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit. Autor analüüsib täite – ja pankrotimenetluse sätteid ja kohtupraktikat võlgniku, võlausaldaja ning võlgniku abikaasa positsioonilt. Kolmas peatükk tugineb Eesti ja välisriikide pankroti – ja täitemenetluse sätete võrdlemisel ning autor toob välja, kuidas on ühisomandi mõiste sisustatud erinevate välisriikide seaduses. Analüüsi tulemus annab vastuse, milliseid võimalikke lahendusi on võimalik rakendada Eesti perekonnaseaduses, täitemenetluse seadustikus ja/või pankrotiseaduses.

Võtmesõnad: võlgniku abikaasa, ühisvara jagamine, omandipõhiõigus, tagasivõitmine.

SISSEJUHATUS

Perekonnaõigus on eraõiguse haru, mis on tugevalt seotud ühiskonnas konkreetsel ajahetkel kehtivate moraali – ja kõlblusnormidega ning perekonnaõiguse areng on mõjutatud ühiskonna arengust.¹ Eesti aladel sai 1940. aastal alguse abikaasade ühisvaraõiguse võidukäik,² mis oli Euroopas tuntud juba sajandeid.³ Kuni uue perekonnaseaduse jõustumiseni oli kasutusel üksnes varaühisuse varasuhe kui seadusjärgse vararežiim. 01.07.2010 jõustunud uus perekonnaseadus (PKS) annab abikaasadele võimaluse oma varasuhteid seadusjärgsest varasuhtest erinevalt reguleerida.⁴

Abikaasadel on PKS § 24 järgi valikuvabadus eri varasuhete liikide vahel.⁵ Varaühisus, kui PKS § 24 lg 2 kohaselt seadusjärgne abikaasade varasuhe, on põhjustanud mitmeid probleeme nii õigussuhetes osalejatele kui ka õiguse rakendajatele.⁶ Nimelt kui võlausaldaja tahab oma nõude ühisvara arvel, tekib probleem abikaasade isikliku vara eraldamisega ühisvarast. Varaühisuse korral on abikaasadel vara valitsemisel võrdsed õigused, ning seetõttu on keeruline leida mõistlikku lahendust vastutuse reguleerimises, mille puhul oleks omavahel tasakaalustatult ja piisavalt kaitstud nii võlgnikuks mitteoleva abikaasa kui ka võlausaldaja huvid.⁷ Õiguskirjanduses on välja pakutud kaht lahendust: „Üks variant on, et kogu ühisvara vastutab mõlema abikaasa kõigi kohustuste eest, olenemata kohustuste tekkimise asjaoludest ning sellest, kas kohustuse põhjustas vaid üks abikaasa või mõlemad. Teine lahendussuund on see, et ühisvara vastutab ainult ühiste kohustuste eest. Esimesel juhul oleks ohus võlgniku abikaasa huvid ja teisel juhul jääks kaitseta võlausaldaja huvid. Kehtiv PKS § 33 lg 1 p 1 sätestab, et ühisvara arvel täidetakse need kohustused, mille kumbki abikaasa on võtnud perekonna vajaduste rahuldamiseks.“⁸

¹ Uusen-Nacke, T. Göttig, T. (2010). Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega. – *Juridica*. Nr 2, 440-456, lk 86.

² Kullerkupp, K. Uusen-Nacke, T. Kerstna-Vaks, K. (2016). Ühine vara, eraldi võlad: võlausaldajate nõuete rahuldamine abikaasade ühisvara arvel. – *Juridica*. Nr 7, 440-456, lk 440.

³ Anepaio, T. (2002). Varaühisus – kas nõukogulik igand?. – *Juridica*. Nr 3, lk 194.

⁴ Perekonnaseadus § 24. RT I, 09.05.2017, 29.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Supra nota 2*, lk 440.

⁷ Lüderitz, A. (2005). *Perekonnaõigus*. - Tallinn: Juura, vnr 296, lk 98.

⁸ *Supra nota 2*.

Kohtupraktika kohaselt peab täitemenetluses olema ühisvarale sissenõude pööramiseks täitedokument ehk jõustunud kohtulahend või võlgniku abikaasa nõusolek. Kuid Riigikohtu 2017. aasta määruse nr 3-2-1-162-16 järgi on tsiviilkohtumenetluses võimalik hagi tagamise määruse alusel kanda kinnistusraamatusse keelumärke abikaasade ühisvaraks olevale kinnisasjale ning võlgniku osa ühisvarast on võimalik kasutada võlausaldaja võlanõude rahuldamiseks.⁹ Selle lahendiga muutis Riigikohus oma senist pikaagest praktikat. Varasema kohtupraktika järgi ei saanud võlausaldaja seada hagi tagamise korras keelumärget abikaasade ühisvaraks olevale kinnisasjale. Seni oli abikaasade ühisvara kaitstud hagi tagamise eest, kuid uus lahend parendab võlausaldaja positsiooni. Võlausaldaja saab nõuda keelumärke kandmist abikaasade ühisomandis olevale kinnisasjale ilma võlgniku abikaasa nõusolekuta. Riigikohus leidis määruses, et võlausaldaja huve arvestades on senise praktika muutmine mõistlik.¹⁰

Temaatika on uudne, aktuaalne ja õiguskirjanduses põhjalikult käsitlemata. Võlausaldaja nõue ühisvarale võtab kaitse abikaasade ühisvaralt ning võib kahjustada võlgnikuks mitteoleva abikaasa huve ebamõistlikult. Samuti on raske leida tasakaalu võlgnikuks mitteoleva abikaasa ja võlausaldajate huvide vahel. Arvestades seda, kui juurdunud ja levinud on varaühisuse varasuhe Eestis, tekib küsimus, kas võlgniku abikaasa huvid on sundmenetluses kaitstud ja kas abikaasade varasuhet puudutavate sätete reguleerimises perekonnaseaduses oleks vaja teha muudatusi.

Töö eesmärk on leida vastus küsimusele, kas võlgniku abikaasa ja võlausaldaja huvid/õigused on tasakaalus või mitte ja kui ei ole, siis kas see on õigustatud või mitte. Käesoleva magistritöö uurimisküsimus on: “Kas perekonnaseadus, täitemenetluse seadustik ja pankrotiseadus tagavad võlgniku abikaasa ja võlausaldajate huvide võrdse kaitse?”

Magistritöö esimeses peatükis uurib autor isikute põhiõiguste kaitset ja tasakaalu eri huvide vahel ning sundmenetluse üldpõhimõtteid. Teises peatükis analüüsib autor ühisomandit täite – ja pankrotimenetluses ning eri poolte (võlausaldaja, võlgnik ja võlgniku abikaasa) positsiooni täite – ja pankrotimenetluses. Magistritöö kolmandas peatükis võrdleb autor eri riikide ühisomandi regulatsiooni täite – ja pankrotimenetluses ning analüüsib, kuidas on ühisomandi mõiste sisustatud teiste riikide seadustes.

⁹ RKTkm 3-2-1-162-12.

¹⁰ RKTkm 3-2-1-162-12.

Uurimismeetoditena on käesolevas magistritöös kasutatud kvalitatiivset ja võrdlevat meetodit. Valitud meetodid aitavad vastata töös esitatud uurimisküsimusele andmete kogumise, tõlgendamise, võrdluse ning analüüsi abil. Autor on käesolevas magistritöös kasutanud Eestis ilmunud vastava temaatika õiguskirjandust, Eesti kohtupraktikat ning Eesti perekonnaseadust, pankrotiseadust, Eesti Vabariigi Põhiseadust ja täitemenetluse seadustikku. Kuna Eesti on kasutanud abikaasade seadusjärgse varasuhte reguleerimise väljatöötamisel välisriikide vastavaid akte (eriti on eeskujuks olnud Soome, Saksamaa ja Holland), siis on töös võrreldud peamiselt Saksamaa, Soome ja Hollandi vastavat regulatsiooni Eestiga.

1. PÕHIÕIGUSTE KAITSE JA TASAKAAL ERINEVATE VASTANDUVATE HUVIDE VAHEL

Perekonnaõiguse kohaldamise kohta on õiguskirjanduses välja toodud, et: „Ajalooliselt kuuluvad perekonnaõiguse reguleerimisalasse omavahel perekondlikult seotud eraõiguse subjektide vara- ja isikuõiguslikud suhted.“¹¹ Abielu on alati sidunud abikaasade varalised õigused ja kohustused tugevalt ühte. Eriti seguneb varaühisuse varasuhtes abikaasade vara, mis on omandatud abielu ajal ja varamasse on raske eristada ja eraldada. Abikaasade vara tugev seotus võib kaasa tuua olukorra, kus nii võlgniku kui ka võlgniku abikaasa põhiseaduslikke õigusi, muuhulgas just kodu puutumatus põhimõtet, võidakse täite – või pankrotimenetluse käigus rikkuda.

1.1. Põhiseadus ja selle rakenduspraktika (omandipõhiõiguste kaitse vs. omandiõiguse piiramine)

Eesti Vabariigi Põhiseaduse (PS) § 32 esimese lause järgi on iga inimese omand puutumatu ja võrdselt kaitstud.¹² Võlausaldaja ning võlgniku, eriti võlgniku abikaasa huvide vahel on keeruline tasakaalu leida ja nende vastandlike huvisid reguleerida. Ühest küljest vajab kaitsmist võlausaldaja, kuid teisalt ei tohi unustada võlgniku abikaasa omandipõhiõigusi olukorras, kus täitmisnõue pannakse maksma võlgniku ja võlgnikuks mitteoleva abikaasa ühisvara osas, milleks on perekonna ühine eluase.

Omandipõhiõiguste osas on Riigikohus leidnud järgmist: „Põhiseadus ja selle rakenduspraktika (omandipõhiõiguste kaitse vs nõude maksmapanek abikaasade ühisvara osas (tõstatab vajaduse panna ühelt poolt kaalukaasile omandipõhiõiguse kaitse ning teisalt vajaduse omandipõhiõiguse piirata.“¹³ Samuti on Riigikohus samas lahendis avaldanud arvamust, et: „Kuna riigil on PS § 14 järgi kohustus luua isikute põhiõiguste kaitseks kohased menetlused, siis on riigi kohustus tagada,

¹¹ *Supra nota* 1, lk 86.

¹² Eesti Vabariigi Põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.

¹³ RKTKo 3-4-1-4-03 p 16.

et nii kohtu - kui ka haldusmenetlus oleks õiglane.¹⁴ See tähendab muuhulgas seda, et riik peab tagama, et menetlus oleks selline, mille raames isikute õigused oleksid efektiivselt kaitstud.¹⁵

Veel on Riigikohus rõhutanud, et juhul kui ühe isiku põhiõiguste kaitse piirab teise isiku põhiõigusi, siis tuleb isikute põhiõiguste vahel leida mõistlik tasakaal.¹⁶ Näiteks täite – ja pankrotimenetluses on ühelt poolt vaja kaitsta võlausaldaja huve, et võlg kätte saada ning teisalt tuleb võlausaldaja huvide kõrval arvesse võtta võlgniku ja tema abikaasa omandiõigust ja kodu puutumatus printsiipi. Teisest küljest on Riigikohus välja toonud, et võlgniku varale sissenõude pööramine on vaadeldav ka võlausaldaja varaliste õiguste kaitsena ning riigi PS §-st 14 tuleneva kohustuse täitmisena võlausaldaja suhtes.¹⁷ Riigikohus on öelnud, et: „Sellise tasakaalu leidmisele peavad olema suunatud ka PS §-st 14 tulenevalt loodud menetlused isikute põhiõiguste kaitseks.“¹⁸

Omandipõhiõiguse rikkumiseks võib olla kohtutäituri tegevust, millega kohtutäitur seab keelumärke või võõrandab võlgnikule kuuluvat vara. PS § 32 järgi on igaühe omand puutumatu ja võrdselt kaitstud, kuid teisalt sätestab PS § 32, et omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada seaduses sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest.¹⁹ Sellest järeldub, et PS § 32 järgi on võimalik omaniku vara tema nõusolekuta võõrandada, kuid selline põhiõiguse riive peab olema kooskõlas Põhiseadusega.²⁰ Autor on seisukohal, et kuna täitemenetluse käigus võõrandatakse omaniku vara tema tahte vastaselt, peab võlgniku kaitseks tagama, et vastavad seadusesätted oleks ranged ega jätaks tõlgendamisruumi. Sama seisukohta on väljendatud ka õiguskirjanduses.²¹

Omandipõhiõiguse riive sisustamiseks on Riigikohtu öelnud, et selleks on igasugune tegevus, mis kitsendab PS § 32 toodud õigusi ning põhjustab omanikule varalist kaotust.²² Autori hinnangul on võlgniku eluaseme võõrandamine sundenampakkumisel võlgnikule suur varaline kaotus, kuna arvestades Eesti inimeste majanduslikku olukorda, on kinnisasi tõenäoliselt võlgniku peamiseks ja ainsaks suure väärtusega varaks. Tulenevalt sellest on autor seisukohal, et võlgniku kinnisasjale

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ RKTko 3-4-1-4-03 p 17.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ PS § 32, *supra nota* 12.

²⁰ Ikkonen, K. (2004). Sundmüügi põhiseaduslikud alused. – *Juridica*. Nr 8, 540-549, lk 540.

²¹ *Ibid.*, lk 543.

²² RKPJKo 3-4-1-49-14. Vt ka RKTÜKo 3-3-1-15-10 p 44.

keelumärke seadmine või kinnisasja võõrandamine sundenampakkumisel on võlgniku omandiõiguse rikkumine. Omandipõhiõiguse eesmärk on õiguskirjanduses toodud arvamuse kohaselt tagada isikule vabadus omandiõiguse ja isiku muude varaliste õiguste osas ning võimaldada isikul läbi selle võtta vastutus oma elu kujunemise eest.²³ PS § 32 sätestatud omandipõhiõigus võib avalduda nii tõrjepõhiõigusena, soorituspõhiõigusena kui ka võrdsuspõhiõigusena.²⁴ Omandipõhiõigusel on esmalt tõrjeõiguse tunnused.²⁵ Need tunnused on õigus omandi valdamisele, kasutamisele ja käsutamisele riigi õiguseta sellesse sekkuda, st riik ei tohi takistada isikut omandiõiguse teostamisel.²⁶

Sooritusõigus ehk õigus riigi positiivsele tegevusele väljendub kaitseõiguses²⁷ ning õiguses korraldusele ja menetlusele omandi kui põhiõiguse teostamiseks.²⁸ A. Alexy on välja toonud, et: „Kaitseõiguse korral on isikul õigus nõuda riigilt kaitset kolmandate isikute sekkumise eest tema põhiõigusesse.“²⁹ Veel on õiguskirjanduses asunud seisukohale, et Põhiseaduses sätestatud isikute põhiõigused kehtivad peamiselt eraisiku ja avaliku võimu vahelistes ning mitte eraisikute omavahelistes suhetes, mida reguleerivad eraõiguse vastavad sätted.³⁰ Hoolimata sellest ei ole võimalik, et eraisikutele antakse piiramatut vabadust ning kokkuvõttes reguleerivad põhiõigused lõppastmes ka eraisikute omavahelisi õigusi ja kohustusi.³¹ Seetõttu ei saa sundmenetluses eirata võlgniku põhiõigusi.

Riigikohus on pidanud õigustatuks suure varalise väärtusega seotud tehingute allutamist rangematele vorminõuetele väiksema varalise väärtusega võrreldes ning asunud seisukohale, et selliste nõuete abil tagatakse ühelt poolt omanike endi, teiselt poolt aga ka vara omandajate õiguste parem kaitse.³² Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes on leitud järgmist: „Omandi instituudigarantii kujutab endast abstraktset põhiseaduslikku kinnitust, et eraomand kui õigusinstituut jääb alles ning selle aluseks on eelkonstitutsiooniline sotsiaalne arusaam sellest,

²³ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 4. Täiendatud väljaanne.* (2017) /Toim. Ü. Madise, R. Narits, P. Vinkel, Jt. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 423. Kättesaadav: https://pohiseadus.ee/public/EVPS_kommeteeritud_valjaanne_2017.pdf, 11.märts 2019.

²⁴ Ikkonen, K. (2006). Omandipõhiõigus ja selle piirid. – *Juridica*. Nr 1, 54-70, lk 55.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Merusk, K. Narits, R. (1998). *Eesti konstitutsiooniõigusest*. – Tallinn: Kirjastus Juura, lk 170.

²⁸ Alexy, R. (2001). Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – *Juridica* eriväljaanne, 5-96, lk 68.

²⁹ Alexy, R. (2002). *Theory of Constitutional Rights*. – Oxford University Press, lk 304.

³⁰ Ikkonen, K. (2006) *Supra nota* 24, lk 55.

³¹ Ernits, M kommentaarid põhiseaduse § 19. (2002). *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 162.

³² *Supra nota* 23, lk 424-425.

mida omandi all mõista tuleks.³³ Veel on Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes öeldud, et „Seadusandja kui omandi instituudigarantii adressaat, on sellest tulenevalt kohustatud looma eraõigusliku omandiõiguse ja tagama selle püsimise ning omandi instituudigarantii täiendab ja tugevdab subjektiivset omandipõhiõigust ja annab subjektiivse omandipõhiõiguse tõlgendamiseks suuniseid.“³⁴ Autor on seisukohal, et kinnisasi on suurema varalise väärtusega ese ning seetõttu peavad sellised tehingud olema rangema kontrolli all võrreldes näiteks vallasasjadega tehtavate tehingutega.

Riigikohus on leidnud, et PS § 32 kaitse ulatub nii kinnis- ja vallasasjadele kui ka rahaliselt hinnatavatele õigustele ja nõuetele³⁵ ning samuti kaitseb PS § 32 omandina varalisi õigusi: nii asju, raha kui ka rahaliselt hinnatavaid õigusi ja nõudeid.³⁶ Riigikohus on asunud seisukohale, et kaitstud on nii omandist tulenevad asjaõiguslikud kui ka võlaõiguslikud nõuded.³⁷ PS § 32 kaitsealasse kuuluvate asjade kohta on leitud, et „Esmalt kuulub PS § 32 kaitsealasse asi kui kehaline ese, mis kuulub omanikule.“³⁸ Teiseks kuulub PS § 32 kaitsealasse lisaks kehalisele esemele asjaõiguslik omandiõigus, st seda, et omanikul on õigus asja käsutada, ehk tal on asja üle õiguslik võim.³⁹ Seega kuuluvad autori hinnangul omandipõhiõiguse kaitsealasse ka abikaasade ühisomandis olevad kinnis - ja vallasasjad ning täitemenetluse käigus toimuv sundmüük põhjustab abikaasadele suurt varalist kaotust, mis kitsendab abikaasade PS § 32 tulenevaid õigusi ja riivab nende põhiõigusi.

PS § 32 lg 2 esimese lause järgi on igalühel õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada.⁴⁰ Ka asjaõigusseaduse (AÕS) § 68 lg 1 teine lause sätestab, et omanikul on õigus asja vallata, kasutada ja käsutada ning nõuda kõigilt teistelt isikutelt nende õiguste rikkumise vältimist ja rikkumise tagajärgede kõrvaldamist.⁴¹ Riigikohus on leidnud, et PS § 32 lg 2 sisaldab endas ka lepinguvabaduse põhimõtet, kuid lahendist ei selgu, kui suures ulatuses võlaõiguslikud nõuded kaitstud on.⁴² Sellegipoolest on leitud, et põhiseaduslik omandiõigus on laiem kui asjaõiguslik

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ RKÜKo 3-2-1-143-03, p 18. Vt ka RKÜKo 3-4-1-1-14 p 88.

³⁶ RKÜKo 31.03.2011, 3-3-1-69-09, p 56.

³⁷ RKTko 01.11.1995, III-2/3-26/95; 05.10.1995, III-2/1-56/95.

³⁸ *Supra nota* 23, lk 425.

³⁹ *Ibid.*, lk 426.

⁴⁰ *Supra nota* 12.

⁴¹ *Supra nota* 23, lk 426.

⁴² *Ibid.*, lk 427. Vt ka RKTko 3-2-1-164-09 p 30.

omand ning seetõttu ei saa välistada mõningate võlaõiguslike nõuete kuulumist omandipõhiõiguse kaitsealasse.⁴³ Omandipõhiõiguse riived jagunevad õiguskirjanduse järgi kaheks: - omandi omaniku nõusolekuta võõrandamiseks (PS § 32 lg 1 järgi) ja omandikitsendusteks (PS § 32 lg 2 järgi), ning senise praktika põhjal ei ole lõpuni selge, kuidas piiritleda omandi omaniku nõusolekuta võõrandamist omandikitsenduses.⁴⁴

Riigikohus on pidanud PS§ 32 lg 1 kohaldatavaks sel juhul, kui omanik jäetakse täielikult või osaliselt ilma tema subjektiivsest õigusest, mida garanteerib PS § 32⁴⁵, kuid ka omandikitsenduse puhul jäetakse omanik osaliselt ilma subjektiivsest õigusest, mida garanteerib PS § 32.⁴⁶ Põhiseaduse kommenteeritud väljaande järgi vastavad vormilisele omandi omaniku nõusolekuta võõrandamiste mõistele mitmed seadusest tulenevad omandipiirangud, milleks on peamiselt sundvõõrandamine, sundenampakkumine ja konfiskeerimine.⁴⁷ Siinjuures on oluline, et formaalne omandi omaniku nõusolekuta võõrandamine toimub nii sundenampakkumise korral⁴⁸ ning ka kaasomandi lõpetamisel kohtu poolt AÕS § 77 lg 2⁴⁹ alusel ja perekonnaseaduse alusel abikaasade ühisvara jagamisel kohtus.⁵⁰

Täitemenetluses läbiviidav sundenampakkumine on reguleeritud TMS § 150 jj.⁵¹ Riigikohtu Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on leidnud, et sundenampakkumine riivab omandipõhiõigust⁵² ning selle tulemusel kaotab võlgnik täitemenetluse lõpuleviimise korral oma omandi.⁵³ Tsiviilasjas nr 3-4-1-4-03 p 17 on kohus asunud järgmisele seisukohale: „Täitedokumentide täitmiseks on kohtutäituril õigus pöörata sissenõue võlgniku varale selle arestimise ja müümise teel vastavalt TMS § 28 lg 4 p 1.“⁵⁴ Veel on kohus eelviidatud lahendis leidnud, et võlgniku varale käsutuskeelu seadmisega või vara võõrandamisega sekkub kohtutäitur võlgniku PS §-ga 32 tagatud omandiõigusesse.⁵⁵ Teisalt leiab kohus, et võlgniku varale sissenõude pööramine on ette nähtud võlausaldaja õiguste kaitseks ning riik täidab selliselt talle

⁴³ *Ibid.*, lk 428.

⁴⁴ *Ibid.*, lk 431.

⁴⁵ RKÜKo 3-2-1-59-04 p 13.

⁴⁶ *Supra nota* 23, lk 431.

⁴⁷ *Ibid.*, lk 431.

⁴⁸ *Ibid.*, lk 432.

⁴⁹ Asjaõigusseadus. RT I, 29.06.2018, 7.

⁵⁰ *Supra nota* 23, lk 432. Vt ka RKTko 3-2-1-38-07 p 12.

⁵¹ Täitemenetluse seadustik. RT I, 29.06.2018, 54.

⁵² RKPJKo 14.04.2003, 3-4-1-4-03, p 17.

⁵³ *Supra nota* 51.

⁵⁴ RKPJKo 3-4-1-4-03 p 17.

⁵⁵ *Ibid.*

PS § 14 pandud kohutusi võlausaldaja ees.⁵⁶ Nii nagu eespool viidatud, siis ühe isiku põhiõiguse kaitse võib kaasa tuua teise isiku põhiõiguse piiramise. Autor nõustub kohtu poolt esitatud seisukohaga, et kohtutäitur sekkub võlgniku omandiõigusesse võlgniku varale käsutuskeeldu seades või seda võõrandades. Autor nõustub Riigikohtu Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi seisukohaga, et sellisel juhul kui ühe isiku põhiõigused riivavad teise isiku põhiõigusi, tuleb võlgniku ja võlausaldaja põhiõiguste vahel leida mõistlik tasakaal ja niisuguse tasakaalu leidmisele peavad olema suunatud PS §-st 14 tulenevalt loodud menetlused põhiõiguste kaitseks.⁵⁷

Juhul kui võlgniku vara võõrandatakse sundenampakkumisel, näeb PS § 32 ette õiglase hüvitise maksmise printsiibi.⁵⁸ Riigikohus on õiglase hüvitise kriteeriumi osas asunud tsiviilasjas nr 3-2-1-38-07 järgmisele seisukohale: “PS § 32 lg-s 1 sätestatud omandi kaotanud poolele õiglase hüvitise maksmise põhimõtte tähendus ei väljendu mitte ainult selles, et omandi väärtus oleks võimalikult täpselt määratud omandi kaotamise aja seisuga, vaid ka selles, et hüvitise suurus oleks ligilähedaselt korrelatsioonis jagatava ühisvara omandamiseks kasutatud abikaasa lahusvara ja ühisvara või lahusvara arvel tehtud parendamise osa suurusega ning nende osade proportsiooniga muutunud väärtuses”.⁵⁹ Kohus on selles asjas järeldanud, et lahusvara arvel omandatud ühisvara turusituatsioonist tingitud väärtuse oluline kasv või langus on aluseks, et vara jagamisel kõrvale kalduda abikaasade osade võrdsusest. Autor nõustub eespool toodud Riigikohtu seisukohaga ja leiab, et oleks ebaõiglane jätta turuväärtuse muutus arvestamata, kuna vara, mis selle soetamise hetkel võis olla väheväärtuslik, ei pruugi seda enam olla ning seetõttu on oluline arvesse võtta vara hinna muutust. Hinnamuutuse arvesse võtmata jätmine tähendaks seda, et üks abikaasa jääks majanduslikult halvemasse olukorda.

Võlgniku põhiõiguste piiramise kohta on Riigikohtu Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium lahendis nr 3-4-1-3-04 p 27 asunud seisukohale, et: „Kuna PS § 32 lg-s 2 ei ole välja toodud neid eesmärke, mis õigustaks omandi vaba valdamise, kasutamise ja käsutamise piiramist, siis saab selle põhiõiguse piiramise puhul olla seaduspäraseks seadusandja iga eesmärk, mis pole Põhiseadusega vastuolus.”⁶⁰ Anneli Alekand on leidnud järgmist: „Põhiõiguste kaitse täitemenetluses tagavad seaduses sätestatud reeglid – eelkõige seaduslikkus sissenõude pööramise viiside *numerus claususena* vajalikkus ja sobilikkus või proportsionaalsus sissenõude pööramise

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Supra nota* 12.

⁵⁹ RKTko 3-2-1-38-07 p 12.

⁶⁰ RKPJKo 3-4-1-3-04 p 27.

piirangutena ja efektiivse müügi põhimõttena.⁶¹ Autor nõustub esitatud seisukohtadega, et omandi valdamise, kasutamise ja käsutamise piiramise korral on äärmiselt oluline hinnata piirangu proportsionaalsust, vajalikkust ja sobilikkust. Seda seetõttu, et ehkki sundmüük on võlausaldaja seisukohast efektiivne viis oma nõude rahuldamiseks, siis võlgnikule tähendab see suurt varalist kaotust, millest võlgnik ei pruugi majanduslikult enam taastuda. Veelgi enam, kodu sundmüügi korral on kannatajateks ka võlgniku pereliikmed, kellele kodu kaotus mõjub kahtlemata rängalt.

1.1.1. Võlgniku inimväärikuse kaitse vs. võlausaldaja huvid

Inimväärikuse põhimõte on sundmenetluses muutunud järjest olulisemaks. Varasemalt on võlgnike puhul kasutatud karistusena võlavangistust, kuid inimõiguste areng on viinud võlavangistuse kasutamisest tänapäevase sundtäitmiseni, mis arvestab võlgniku inimväärikuse ja põhiõigustega.⁶² Eelnevas peatükis on nimetatud Riigikohtu seisukoht, et ühe isiku põhiõiguste kaitse võib tähendada teise isiku põhiõiguste piiramist. Täitemenetluse algatab võlausaldaja ning täitemenetlus algatatakse siiski eelkõige võlausaldaja huvide kaitseks.⁶³ Seega on täitemenetluses esikohal võlausaldaja huvid, mitte võlgniku omad. Sellegipoolest tuleb täitemenetluses lähtuda õigusriigi põhimõtetest ja kaitsta ka võlgniku ning seejuures ka võlgnikuks mitteoleva abikaasa huve. Võlgnikku ega tema abikaasat ei tohi panna olukorda, kus pärast täitemenetluse lõppemist on temalt võetud võimalus jätkata oma elu inimväärselt.

Inimväärsel elu tagamisel ulatub riigi kohustus täitemenetluse korraldamisel vaid nii kaugele, et võlgniku inimväärne elu kahjustada ei saaks.⁶⁴ Võlgniku edasise elu tagamiseks on seaduses ette nähtud mitmeid võimalusi. Näiteks TMS § 46 lg 2 p 2 annab kohtutäiturile võimaluse täitemenetluse peatamiseks olukorras, kus võlgnik on raskesti haigestunud või vajab statsionaarset

⁶¹ Alekand, A. (2009). *Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses*. (Doktoritöö). Tartu Ülikooli Õigusteaduskond. Tartu. viide nr 79 - F. Baur, R. Stürner. Zwangsvollstreckungs-, Konkurs- und Vergleichsrecht, lk. 82. Kättesaadav: <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/10534/Alekandanneli.pdf>, 12.märts 2019.

⁶² Alekand, A. (2009). *Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses*. (Doktoritöö). Tartu Ülikooli Õigusteaduskond. Tartu, lk 27. Kättesaadav: <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/10534/Alekandanneli.pdf>, 12.märts 2019.

⁶³ Alekand doktoritööst viide 84. D. Keip. Umfang und Grenzen eines sozialen Schuldnerschutzes in der Zwangsvollstreckung, lk. 259.

⁶⁴ Alekand doktoritööst viide 86. W. Münzberg teoses: F. Stein, M. Jonas. Kommentar zur Zivilprozessordnung, § 811, lk 592.

tervishoiuteenuste osutamist.⁶⁵ TMS § 45 võimaldab täitemenetlust peatada, ajatada ja pikendada kohtumääruse alusel kui menetluse jätkamine on võlgniku suhtes ebaõiglane.⁶⁶

TMS § 45 on Riigikohtu tsiviilkolleegium 12.06.2012 lahendi nr 3-2-1-79-12 punktis 11 tõlgendanud järgmiselt: “TMS § 45 sätestab nn üldise õiglusklauulina ja erandnormina, millal on võimalik täitemenetlust peatada, ajatada või pikendada, kui selle jätkamine oleks võlgniku suhtes ebaõiglane. Erandliku normina tuleb TMS § 45 tõlgendada kitsendavalt, kuna üldjuhul võib iga võlgnik esitada väite, et täitemenetlus on tema suhtes ebaõiglane, sest arestitakse ja müüakse temale kuuluvat vara.”⁶⁷ Riigikohus on veel leidnud, et TMS § 45 esimese lause järgi võib kohus võlgniku avalduse alusel kinnisasja väljanõudmise täitemenetlust peatada, täitmist pikendada või ajatada ka sel juhul, kui menetluse jätkamine on võlgniku vastu ebaõiglane.⁶⁸

Kohus on seisukohal, et erandlikuks asjaoluks ei ole üldjuhul ainuüksi elukoha kaotus, mis enamasti sellise täitemenetlusega kaasneb, kuid samas ei ole välistatud, et ka elukoha kaotuse korral võidakse täitemenetlust peatada, kui võlgnikul on nt väikesed lapsed, raske haigus, ta on väga kõrges vanuses või esinevad muud sarnased asjaolud ning võlgnik vajab aega uue elukoha leidmiseks.⁶⁹ Samas ei saa kohtu hinnangul täitemenetluse peatamine või ajatamine TMS § 45 erandlikku iseloomu arvestades olla väga pikaajaline ning kohus on leidnud, et pigem on ajatamine võimalik kuude-, mitte aastatepikkuseks perioodiks.⁷⁰ Autor nõustub kohtu seisukohaga osas, et elukoha kaotus on erandlik asjaolu, mis annab aluse täitemenetluse peatamiseks, kuid autor ei ole nõus kohtu arvamusega, et ainult elukoha kaotust ise ei saa pidada erandlikuks asjaoluks.

Veel tuleb täitemenetluses TMS regulatsiooni kohaselt arvesse võtta võlgniku rasket majanduslikku või perekondlikku olukorda.⁷¹ Võlgniku raske majandusliku olukorra osas on Riigikohtu tsiviilkolleegium 12.03.2018 määruse nr 2-16-12972 p-s 23 leidnud järgmist: ”Täitemenetluse seadustiku sätetest ei tulene sõnaselgelt, et igale (st ka TMS § 130 jj. kohast sissetulekut mittesaavale ja üksnes muid laekumisi saavale) võlgnikule tuleb tagada mitteamestitav miinimum. Kolleegium leiab täitemenetluse seadustikku eesmärgipäraselt tõlgendades, et

⁶⁵ *Supra nota* 51.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ RKTko 3-2-1-79-12 p 11.

⁶⁸ RKTko 3-2-1-122-15

⁶⁹ *Supra nota* 67.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Supra nota* 51.

võlgnikule ning ka tema ülalpeetavatele tuleb tagada miinimumkaitse ning eluks elementaarselt vajalik (mh toit, küte jne) või selle ostmiseks vajalik raha nii olukorras, kus ta saab TMS § 130 jj. kohast sissetulekut, kui ka olukorras, kus talle laekuvad üksnes muud (ühekordsed) summad”.⁷²

Lisaks TMS-ile kaitseb võlgniku inimväärikust ka PS § 10, mis sätestab, et inimest ei tohi ilma jätta abist, mis on vajalik tema esmavajaduste täitmiseks.⁷³ Täitemenetluse eesmärk on kaitsta eelkõige võlausaldaja õigustatud huvi võlg sisse nõuda. Samas kui nõue esitatakse abikaasade ühisvarale, võib see panna võlgnikuks mitteoleva abikaasa olukorda, mis on vastuolus PS § 10 sätestatud inimväärikuse põhimõttega (nt kodust ja sissetulekust ilmajäämine või perekonna majandusliku seisu märgatav halvenemine). Sundmenetluses tuleb õiguskirjanduse kohaselt arvestada võlgniku sotsiaalse kaitsega, mis täitemenetluses tähendab, et kohtutäituril tuleb iga konkreetse eseme puhul arvestada, kas seda on võimalik arestida ning kas vara on võimalik võõrandada ja kui tasuv see on.⁷⁴ Pankrotimenetluses tuleb isikule tagada inimväärne elu nii menetluse kestel kui pärast pankrotimenetlust ning reeglina jäävad igapäevased tarbeesemed võlgniku kasutusse ja kogu võlgniku vara ei lähe võla katteks.⁷⁵

Riigikohus on inimväärikuse põhimõtet pidanud üheks Põhiseaduse aluspõhimõtteks.⁷⁶ Kohus on öelnud, et sotsiaalriigi ning inimväärikuse põhimõtted on tagatud sel juhul, kui riik tagab raskes majanduslikus seisus oleva isiku esmavajaduste rahuldamise.⁷⁷ Inimväärikuse põhimõtet võib seega sisustada sotsiaalriigi kohustusena aidata oma puudustkannatavaid kodanikke. Veel on kohus leidnud, et Põhiseadus ei too välja, millal pole tagatud isiku esmavajaduste rahuldamine, kuid vastavalt Euroopa Liidu põhiõiguste hartale on inimväärse elu tagamiseks vajalik sotsiaal- ja eluasemeabi.⁷⁸

Analüüsidest õiguskirjandust ja kohtupraktikat, on autor seisukohal, et inimväärikus sundmenetluses tähendab võlgniku huvidega arvestamist ja tasakaalu leidmist võlausaldaja huvidega, vältimaks olukorda, mil võlgnik kaotab kodu, töö või tervise. Autor nõustub õiguskirjanduses ja kohtupraktikas esitatud arvamusega, et kohtutäitur tegutseb peamiselt võla sissenõudja huvides ning kuna kohtutäituri eesmärk on võlg võimalikult kiiresti sisse nõuda, võib

⁷² RKTko 2-16-12972.

⁷³ *Supra nota* 12.

⁷⁴ Alekand, A. (2017). *Täitemenetlusõigus*. Tallinn: Juura, lk 48.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ RKHKm 3-3-1-11-11 p 10.

⁷⁷ RKPJKo 3-4-1-7-03.

⁷⁸ *Ibid.*

see viia võlgnikuks mitteoleva abikaasa huvide rikkumiseni. See toob kaasa olukorra, kus võlausaldaja huvid ja võlgnikuks mitteoleva abikaasa huvid ei ole omavahel tasakaalus, vaid on kasuks võlgnikule, mis riivab võlgniku abikaasa põhiseaduslikke õigusi. Autori hinnangul on siinjuures oluline kohtu osa otsuste tegemisel, mis peavad arvestama inimväärikuse põhimõtet ning tagama tasakaalu nii võlausaldaja kui ka võlgniku ja võlgnikuks mitteoleva abikaasa huvide vahel, et vältida põhiõiguste ulatuslikku riivet.

1.1.2. Võlgniku kodu puutumatus vs võlausaldaja omandiõigus

Kodu puutumatus on sätestatud PS §-s 33⁷⁹, kuid samas ei ole selles sättes õigust kodule kui eluasemele.⁸⁰ Ehk siis PS § 33 ei sätesta õigust kodule (õigust saada ja omada kodu), küll aga keelab kodu olemasolul sinna tungimise.⁸¹ PS § 33 sätestab kodu puutumatuse, mille kohaselt ei tohi tungida muuhulgas kellegi eluruumi ega valdusse, välja arvatud seadusega kindlaks määratud juhtudel ja viisil ning avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks, kurjategija tabamiseks või tõe välja selgitamiseks kriminaalmenetluses.⁸²

Õiguskirjanduses on kodu puutumatusele viidatud kui: „Ühele esimestest üldtunnustatud inimõigustest, sisaldudes nt USA konstitutsiooni 4. paranduses, mille tõlgendus mõistab kodu samuti laialt nagu Eesti põhiseaduseski ning nõuab läbiotsimiseks enamasti kohtu luba.“⁸³ Õigus kodu austamisele sisaldub ka Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) artiklis 8 koos õigusega sellele, et austataks isiku era- ja perekonnaelu ning korrespondentsi saladust.⁸⁴

Igaühe kodu puutumatus on garanteeritud PS §-s 33⁸⁵ ja kodu puutumatuse põhimõtet tuleb arvestada ka sundmenetluses. Täitemenetluses on kohtutäituril võimalik panna võlgniku kinnisasi võla katteks sundenampakkumisele. See tähendab, et võlgnik peab kinnisasja välja andma. Kinnisasja väljaandmine võlgniku poolt toimub vastavalt TMS §-s 180 sätestatule, mille järgi annab kohtutäitur võlgnikule esmalt vähemalt 14-päevase tähtaja valduse vabatahtlikuks

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Maruste, R. (2004). *Konstitutsionalism ning põhiõiguste- ja vabaduste kaitse*. - Tallinn: Kirjastus Juura, lk 485.

⁸¹ *Supra nota* 23, lk 438.

⁸² *Supra nota* 12.

⁸³ *Supra nota* 23, lk 438.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Supra nota* 12.

väljaandmiseks.⁸⁶ Kui piiratakse isiku põhiõigusi (milleks kahtlemata on kodu puutumatus), tuleb küsimuse lahendamisel lähtuda eelkõige PS-ist.⁸⁷

Riigikohtu praktika kohaselt tuleb sarnaselt PS § 33 (õigus eluruumile) tõlgendada ka TMS § 180 lg 2 p 2 ja lg-t 3, st täitedokumendi järgi kohustatud isikuks saavad kõik isikud olla vaid siis, kui on olemas sundenampakkumise akt.⁸⁸ Oluline on siinjuures see, et isegi kui kohus on otsustanud kinnisasja väljanõudmise ühe isiku valdusest, siis ei tähenda see seda, et kinnisasja võib välja nõuda ka teise isiku (kes samuti kinnisasja valdab) valdusest.⁸⁹ Samuti tuleb kohtu hinnangul kitsendavalt kohaldada TMS § 181 lg-t 2, mille järgi on kohtutäituril õigus asi kolmanda isiku valdusest ära võtta sel juhul, kui pole kahtlust, et väljanõutav asi on antud kolmanda isiku otsesesse valdusse ainuüksi väljanõudmise vältimiseks.⁹⁰

Vaatamata sellele, et nimetatud tsiviilasjas oli olemas kodu puutumatus riive PS § 33 mõttes, ei näinud kohus kinnisasja väljanõudmise regulatsioonis ebaproportsionaalsust, kuna kohtu hinnangul järgneb valduse väljanõudmine omandi kaotusele ja õiguste lõppemisele täitemenetluse käigus.⁹¹ Kohtu seisukoha järgi oli omandiõigus lõppenud ning seega puudus endisel omanikul õiguslik alus asja valdamiseks. Täitemenetluse käigus sissenõude pööramist võlgniku varale ei saa kohtu hinnangul pidada ebaproportsionaalseks.⁹² Kohus leidis, et võlausaldaja ja kinnisasja omandaja põhiõigused (eelkõige omandipõhiõigus, PS § 32) peavad olema kaitstud, ning need tasakaalustavad võlgniku põhiõigusi.⁹³

Võlgniku tema elukohast väljatõstmise või kinnisasja valduse vabastamise aluseks võlgniku tahte vastaselt võib olla üksnes mõni TMS § 2 lg-s 1 nimetatud täitedokument, milleks on jõustunud või viivitamata täidetav kohtulahend või täitemenetluses läbiviidud sundenampakkumise akt.⁹⁴ Täitemenetluses saab isiku kinnisasjalt välja tõsta vaid kohtutäitur, kuid selleks peab kohtutäituril olema täitedokument.⁹⁵ Autori hinnangul on täitedokumendi nõue oluline, kuna väljatõstmise

⁸⁶ *Supra nota* 51.

⁸⁷ RKKKo 3-1-1-29-99.

⁸⁸ RKTKo 3-2-1-122-15.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Ibid.*

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Supra nota* 51.

⁹⁵ Pild, M. Kõve, V. *Isikute väljatõstmise täitemenetluses*. Võrdlev analüüs. Tartu 2015, lk 48. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/isikute_valjatostmine_taitemenetluses.pdf, 21. veebruar 2019.

juures on vaja hinnata toimingu proportsionaalsust ning seda, kas võlgniku põhiseaduslikke õigusi riivatakse. Autor nõustub õiguskirjanduses toodud seisukohaga, et võlgniku elu ja tervis on võlausaldaja omandiõigusest olulisemad ning oht võlgniku või võlgniku abikaasa elule või tervisele kaaluvad üles võlausaldaja huvid.⁹⁶

Täitedokumendiks olev kohtulahend peab selgelt sätestama, et eesmärk on kinnisasja valduse äravõtmine võlgnikult.⁹⁷ Veel on oluline, et täitedokumendiks olev kohtulahend oleks jõustunud või vähemasti viivitamata täidetav, ning kohtulahendist oleks näha, kes on kohustatud isikud ehk kellelt kinnisasja valdus välja nõutakse.⁹⁸ Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et: „Sundenampakkumise akt on TMS § 2 lg 1 p 15 järgi täitedokument kõigi täitemenetluses enampakkumisel ostetud kinnisasjade valduse väljanõudmisel, st kõigi isikute suhtes, kes kinnisasja alusetult valdavad, ilma et neid tuleks aktis nimetada, st kõik need isikud on väljatõstmise täitemenetluse võlgnikuks.“⁹⁹

TMS § 2 lg 3 esimese lause järgi ei või sundenampakkumise akti alusel sundtäitmist korraldada, kui valdaja valdab asja õiguse alusel, mis ei ole lõppenud ega lõpetatud sundtäitmise tõttu.¹⁰⁰ Riigikohus on TMS § 2 lg 1 p 15 tõlgendamisel leidnud, et see säte teeb kergemaks vastavalt TMS § 156 järgi enampakkumisega kinnisasja omandi kaotanud kinnisasja endiselt omanikult kinnisasja valduse väljanõudmise, kuna enampakkumise võitja ei pea esitama kohtusse sooritusnõuet AÕS § 80 mõttes.¹⁰¹ Lisaks on kohus asunud seisukohale, et TMS § 2 lg 1 p 15 kohaldub koostoimes TMS §-ga 158, mille järgi lõppevad kinnisasja täitemenetluses müügi korral pakkumise parimaks tunnistamisega kõik need nõuded, mis on kantud kinnistusraamatusse sissenõudja nõudest järjekohas tagapool.¹⁰² Kohtu hinnangul on enampakkumise akt on täitedokumendiks nii kinnisasja vallanud isikute suhtes ja ka nende isikute uhtes, kes valdavad kinnisasja seadusliku aluseta, kuna „võlaõiguslikul alusel senise kinnisasja omaniku suhtes kinnisasja vallanud isikutel puudub üldjuhul valdusõigus sundenampakkumisel kinnisasja omandanud isiku suhtes.“¹⁰³

⁹⁶ Alekand, A. (2007). Väljatõstmine – kas asja- või isikukeskne toiming? – *Juridica*. Nr 1, 63-69, lk 67.

⁹⁷ *Supra nota* 95.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ *Supra nota* 51.

¹⁰¹ RKTko 3-2-1-122-15 p 19.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*

Mis saab aga siis, kui kinnisasi kuulub abikaasade ühisvarasse? Perekonna eluasemeks olev kinnisasi on seaduses eriliselt kaitstud. Vastavalt PKS § 21 on perekonna ühine eluase eluruum, kus perekonna liikmed tavapäraselt elavad.¹⁰⁴ PKS § 41 lg 2 sätestab käsutuspiirangu omanikuks mitteoleva abikaasa poolt eraldi kasutatava eluruumi suhtes.¹⁰⁵ Ka TMS-is on ette nähtud eraldi regulatsioon abikaasade ühisvarale sissenõude pööramiseks, seda reguleerib TMS § 14. Seega, sissenõude pööramiseks abikaasade ühisvarale tuleb arvestada TMS § 14 lg-tes 1 ja 2 ning §-s 15 sätestatud, ehk vajalik on võlgnikuks mitteoleva ühisomaniku (võlgniku abikaasa) nõusolek ja lisaks peab olema mõlemat abikaasat kohustust täitma kohustav täitedokument. Vastavalt TMS § 14 lg 2 võib sissenõudja nõuda ühisvara jagamist ja sissenõude pööramist võlgniku osale. Järelikult on kohtutäituril lubatud sissenõue pöörata abikaasade ühisvarale vaid siis, kui on olemas võlgnikuks mitteoleva abikaasa nõusoleku või siis, kui on olemas mõlemat abikaasat kohustust täitma kohustav täitedokument (ehk abikaasad on solidaarvõlgnikud).

Samas on võlausaldajal võimalik nõuda vastavalt TMS § 14 lg 2 ja PKS § 33 lg 3 kohaselt abikaasade ühisvara jagamist ning seejärel saab sissenõude pöörata võlgnikuks oleva abikaasa osale ühismandist. Võlausaldajal tuleb esitada abikaasade vastu ühisvara jagamise hagi TMS § 14 lg-s 2 sätestatud tingimustel ja tähtaja jooksul. Lisaks on võimalik taotleda hagi tagamise korras mh ka TsMS § 378 lg 1 p-s 2 sätestatud abinõuna vara arestimist ja käsutamise keelumärke tegemist vararegistris. Võlgniku ühismandis olevale varale saab pöörata sissenõude alles siis, kui ühisvara jagamise kohta tehtud kohtulahend on jõustunud.

Õiguskantsler on leidnud, et võimalus võlgnikku eluruumist välja tõsta, et kaitsta võlausaldaja õigust oma vara vabalt kasutada, on Põhiseadusega kooskõlas.¹⁰⁶ Õiguskantsler on arvamisel, et: „Täitemenetluses ei tohi kohtutäitur enam vaidluse sisulise lahendamise tegeleda, vaid peab täitma üksnes nõude, seetõttu on täitemenetlus formaliseeritud menetlus, milles on esiplaanil ennekõike sissenõudja huvi kaitsmine ja võlgniku kohustus nõue täita.“¹⁰⁷ Riigikohus on leidnud, et täitemenetluse käigus sissenõude pööramist võlgniku varale ei saa pidada ebaproportsionaalseks, sest ka sissenõudja ja kinnisasja omandaja põhiõigused (eelkõige

¹⁰⁴ *Supra nota* 4.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Õiguskantsler. (2018). *Täitemenetluse ja pankrotimenetluse ebaõiglusest*, lk 1. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/T%C3%A4itemenetluse%20ja%20pankrotimenetluse%20eba%C3%B5iglusest_0.pdf, 11.märts 2019.

¹⁰⁷ *Ibid.*, lk 3.

omandipõhiõigus, PS § 32) peavad olema kaitstud ja tasakaalustavad võlgniku põhiõigusi.¹⁰⁸ Seadusandja kui ka kogu riigivõimu ülesandeks on PS §-st 14 tulenevalt tagada põhiõiguste kaitse ning leida tasakaal erinevate vastanduvate huvide vahel, luues selleks sobilikud ja õiglased menetlused.¹⁰⁹ Autor on seisukohal, et tuleb lähtuda sotsiaalliigi põhimõttest ning tagada nõrgema poole kaitse. Sundmenetluses on nõrgemaks pooleks võrreldes kohtutäituri ja pankrotihalduriga pigem võlgnik, keda ähvardab oht kodust ilma jääda. Formaliseerituse printsiip tähendab, et kui täitedokument vastab seaduse nõuetele, alustab kohtutäitur täitemenetlust, ehkki sisuliselt ei pruugi selleks alust olla. Lisaks on võlausaldajal efektiivsem nõuda kinnisasja kui väärtusliku vara realiseerimist enampakkumisel kui valida võlgnikku vähem koormavam meede võla väljanõudmiseks.

Analüüsidest TMS regulatsiooni on autor on seisukohal, et TMS § 180 sätestatud kinnisasja väljaandmine on palju konflikte tekitav säte, mis puudutab lisaks õiguslikule olukorrale ka sotsiaalseid sfääre. Esiteks on TMS-is sätestatud 14-päevane etteteatamistähtaeg liiga lühike aeg, kuna 14 päevaga on keeruline kui mitte võimatu uue eluaseme leidmine. Arvesse tuleb võtta ka Eesti majanduslikku olukorda (keskmise palga ja kinnisvara ruutmeetrihinna suhe) ning kliimatingimusi. Üürihindade kallidus ning külm periood (nõuab soojustatud eluaseme leidmist) teevad uue elukoha leidmise nii lühikese ajaga raskeks ning see kahjustab võlgniku huve. Autori hinnangul on oluline arvestada võlgnikuks mitteoleva abikaasa huve juhtudel, kus ühismandis olev kinnisasi jagatakse ja pööratakse sissenõue võlgnikuks oleva abikaasa ühisosale.

Arvestades tänapäevast majanduslikku olukorda, võib väita, et reeglina on abikaasade ühisvarasse kuuluv kinnisasi ka perekonna ühiseks eluasemeks. Vähestel on tänapäeval mitu kinnisasja. Seega tähendab sissenõude pööramine abikaasade ühisvaraks olevale kinnisasjale võlgniku abikaasale elukoha kaotust. Autori hinnangul on selline riive võlgnikuks mitteoleva abikaasa suhtes ränk ning rikub võlgniku abikaasa põhiseaduslikku õigust kodu puutumatusse. Peale selle saab võlgniku abikaasa kinnisasja sundmüügist vaid talle kuuluva osa, mis ei pruugi katta uue eluaseme soetamiseks vajalikku summat.

Autor nõustub õiguskirjanduses toodud seisukohaga, et kohtutäituri huviks on eelkõige menetlus lõpule viia ning võlausaldaja nõue rahuldada. Siin on oht, et võlausaldaja huvi seatakse kõrgemale võlgniku põhiseaduslikust õigusest kodu puutumatusse ning võlgniku huvide kaitset ei

¹⁰⁸ RKTko 3-2-1-122-15, p 27.

¹⁰⁹ RKÜko 3-2-1-4-13 p 50.

garanteerita piisavalt. Seetõttu on äärmiselt oluline hinnata põhiõigusi riivava meetme puhul meetme proportsionaalsust. Võlgnikule olema tagatud mingilgi tasandil sotsiaalne kaitse, mh võimalus vaidlustada väljatõstmist ja saavutada menetluse peatamine, piisav aeg väljakolimiseks, uue eluaseme leidmise võimalus, liigsete kulude puudumine jms.¹¹⁰

1.2. Sundmenetluse üldpõhimõtted

Täite - ja pankrotimenetlus on suunatud mingisuguse nõude rahuldamisele. Sundtäitmisel nõutakse võlgnikult sisse vaid see vara, mis sissenõudjale täitedokumendi alusel kuulub ning sellega taastatakse endine olukord, ehk laiemas mõttes õigusrahu.¹¹¹ Sundtäitmine tähendab riigi sekkumist isikute majandustegevusse, lahendamaks seal tekkinud probleeme ning riigi kohustus on isikute õiguste kaitse taoliste probleemide lahendamisel ning vastavate võimaluste loomine.¹¹² Täitemenetluse eesmärk on ühe konkreetse võla tasumine võlausaldajale ning täitemenetluse puhul ei ole võlgniku majanduslik olukord oluline.¹¹³

Kehtiv õigus ei anna täitemenetluse legaalseaduse definitsiooni, kuid õiguskirjanduses on täitemenetlust defineeritud kui: „Tsiiviilõiguslike ja/või rahaliste kohustustele suunatud ja riigi sunnijõuga varustatud mittekarakteristliku iseloomuga tegevus, mis algatatakse õigustatud isiku sooviavalduse ja avaliku võimu poolt väljaantud kohustust tõendava dokumendi alusel.“¹¹⁴ Riigikohtu lahendi järgi on täitemenetluse peamine ja tähtsaim eesmärk võlausaldaja nõude võimalikult kiire ja efektiivne täitmine.¹¹⁵ Pankrotimenetlus on aga maksejõuetusmenetlus.¹¹⁶ Pankrotiseaduse § 2 järgi on pankrotimenetluse eesmärk rahuldada võlausaldajate nõuded võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu.¹¹⁷ Pankrotimenetlust on nimetatud ka ärimaastiku puhastajaks, mis eemaldab sealt ebaõnnestunud ja teistele võlgu jäänud ettevõtjad.¹¹⁸

¹¹⁰ Pild, M. Kõve, V. *Supra nota* 95, lk 48.

¹¹¹ Ikkonen, K. (2006). *Supra nota* 24, lk 540.

¹¹² Alekand, A. (2017). *Supra nota* 74, lk 7.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Ikkonen, K. (2006). *Supra nota* 24, lk 540.

¹¹⁵ RKTm 3-2-1-14-10.

¹¹⁶ Manavald, P. (2011). *Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine*. (Dokoritöö). Tartu Ülikool. Tartu, lk 51.

¹¹⁷ Pankrotiseadus. RT I, 28.02.2019, 8.

¹¹⁸ Alekand, A. (2017). *Supra nota* 74, lk 7.

1.2.1. Üldpõhimõtted pankrotimenetluses (võlgniku kaitse)

Pankrotiõiguse arengut on palju mõjutanud Riigikohtu praktika, tänu millele on võimalikuks saanud pankrotiseaduse ühtne tõlgendamine ja sätete kohaldamine neis küsimustes, millele seaduses otsust vastust ei tulene.¹¹⁹ Õiguskirjanduses on öeldud, et: „Pankrotimenetluse eesmärk on võimalikult efektiivselt realiseerida võlgniku varaline vastutus.“¹²⁰ Veel on õiguskirjanduses leitud, et pankrotimenetluse peamisteks ülesanneteks on kindlaks teha nõuded võlgniku vastu ja võlgniku vara seis, mille arvelt saab võlausaldaja nõuded rahuldada.¹²¹ Nimetatud peamiste ülesannete täitmine on lahutamatu seotud pankrotimenetluses kohaldatavate põhimõtetega.¹²²

Praegu Eestis kehtivas pankrotiseaduses on kasutatud Saksa pankrotiseaduse eeskujul pankrotimenetluse eesmärkide väljatöötamisel, ning vastavalt Saksa pankrotiseadusele on ka Eesti pankrotiseaduses sätestatud eesmärkideks võlausaldajate nõuete rahuldamine võlgniku vara arvel pankrotiseaduses ettenähtud korras võlgniku vara võõrandamise või tema ettevõtte saneerimise kaudu.¹²³ Menetluse lisaeesmärgiks on vastavalt PankrS § 2 füüsilisest isikust võlgnikule pankrotimenetluse kaudu antav võimalus vabaneda oma kohustustest pankrotiseaduses sätestatud korras.¹²⁴ Pankrotihaldur müüb pankrotimenetluses võlgniku vara nii nagu seda teeb kohtutäitur täitemenetluse seadustikus ettenähtud korras, see tähendab, et peamiselt müüb pankrotihaldur pankrotimenetluses võlgniku vara enampakkumisel.¹²⁵ PankrS § 136 lg 3 järgi müüakse vara pankrotihalduri poolt määratud alghinnaga, mis on eelnevalt kooskõlastatud pankrotitoimkonnaga. Kui pankrotihalduril ei õnnestu võlgniku vara alghinnaga müüa, siis on pankrotihalduril õigus vara alghinda vähendada kuni 50%.¹²⁶

Autori hinnangul on selline olukord võlgniku huve kahjustav, kuna võlgniku vara müügist saadavast tulust ei piisa kohustuste täitmiseks. Teisalt möönab autor, et selline olukord on ka võlausaldaja huve kahjustav – võlausaldaja nõuet ei täideta täies ulatuses. Võlausaldaja saab

¹¹⁹ Varul, P. (2013). Maksejõuetuse areng Eestis. - *Juridica*. Nr 4, 234-241, lk 235.

¹²⁰ Koulou, R. (2004). *Johdatus insolvenssioikeuden perusteisiin*. Helsinki, lk 53.

¹²¹ Saarma, T. (2008). Pankrotimenetluse põhimõtted. – *Juridica*. Nr 6, 351-358, lk 351.

¹²² *Ibid.*

¹²³ Kerstna-Vaks, K. (2005). Kohtulik järelevalve ja selle seos pankrotimenetluse eesmärkidega. – *Juridica*. Nr 9, 655-666, lk 656.

¹²⁴ *Supra nota* 117.

¹²⁵ Varusk, M. *Füüsilise isiku pankrotimenetlus*. Õiguskeel, 2. osa, lk 3. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/merike_varusk_fuusilise_isiku_pankrotimenetlus.pdf, 05.märts 2019.

¹²⁶ *Supra nota* 117.

sissenõude pöörata vaid võlgniku osale ühisomandist. Võlausaldaja õigused võlgniku vara suhtes ei ole seega piiramatud. Õiguskirjanduses on asunud seisukohale, et pankrotimenetluses võib jõuda tulemuseni, mis ei ole õiglane ei võlgniku ega võlausaldaja seisukohalt, kuid vaatamata sellele on selline tulemus seaduses ette nähtud ning tugineb väärtuspõhimõtetele, mistõttu on lahenduse aktsepteerimine menetluse osalistele kergem.¹²⁷ Veel on õiguskirjanduses leitud, et: „Maksejõuetusmenetluste puhul on selline õigustatus eriti oluline, kuivõrd selliseid menetlusi on palju, otsused tehakse kiiresti ning lahendused ei pruugi olla alati parimad (isegi kui nad on seaduslikud). Maksejõuetusõiguses on väärtuspõhimõteteks varade õiglase jaotamise, võlausaldajate võrdsuse, võlgniku kaitse, võlgniku erapooletu kohtlemise, menetlusliku minimaalkaitse ja läbipaistvuse põhimõte.“¹²⁸ Autor nõustub õiguskirjanduses toodud seisukohaga, et pankrotimenetluse kiiruse tõttu ei pruugita sageli jõuda lahenduseni, mis rahuldaks osapooli, kuid väärtuspõhimõtetega arvestamine aitab lahenduse pooltele vastuvõetavamaks muuta.

Võlgniku kaitse põhimõte on üks vanim pankrotiõiguse põhimõtetest ning selle põhimõtte kohaselt ei tohi võlgnikult võla välja nõudmine muutuda liiga karmiks, ning võlgnikule tuleb jätta vahendid, mis tagavad võlgnikule vähemalt minimaalse majandusliku toimetuleku.¹²⁹ Taoline põhimõte tuleb kõige selgemalt välja vara sundarestimisel, kui rakendatakse näiteks palga arestimise piirangut.¹³⁰ Võlgniku huvide arvestamise põhimõte ei ole alati pankrotiseaduses olnud. Näiteks oli Eesti 1992. a. pankrotiseadus¹³¹, mis oli Eestis esimeseks pankrotiseaduseks, oma eesmärkidelt pigem võlausaldaja huvide kaitsele keskendunud.¹³² Alles hiljem on pankrotiseadusesse lisatud eri sätteid, mille eesmärgiks on tagada võlgniku õiguste parem kaitse. Alates 01.01.2004 on pankrotiseaduses¹³³ eraldi säte füüsilisest isikust võlgniku kohustustest vabastamise menetluse kohta.¹³⁴ 2010. aastal võeti vastu võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seadus¹³⁵, mille eesmärk on anda võlgnikule võimalus oma võlgade ümberkujundamiseks, et võlgnik saaks võimaluse ületada makseraskused ja vältida pankrotimenetlust.

¹²⁷ Saarma, T. *Supra nota* 121, lk 354.

¹²⁸ *Ibid.*, lk 356.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Pankrotiseadus. RT I 1992, 31, 403.

¹³² Varul, P. (2013). *Supra nota* 119, lk 234.

¹³³ Pankrotiseadus, RT I 2003, 17, 95.

¹³⁴ Varul, P. (2008). Pankrotimenetluse uued parandusettepanekud. - *Juridica*. Nr 6, 359-368, lk 359.

¹³⁵ Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seadus. RT I, 06.12.2010, 1.

Analüüsidest õiguskirjandusest ja kohtupraktikast on autor jõudnud järeldusele, et kui võlgade ümberkujundamisel on oluline päästa võlgnik pankrotist ja sellega kaasnevast vastutusest, siis esmane eesmärk on siiski tagada võlausaldajatele parem olukord, kui neil oleks siis, kui võlgnik pankrotti läheks. Samas aga võlgadest vabastamise menetluse puhul on esiplaanil humanne aspekt: võimaldada võlgnikul, kes käitub heas usus, võlgadest lahti saada ja anda talle uus võimalus uueks majanduslikuks ja sotsiaalseks eluks.¹³⁶ Võib eeldada, et selliselt motiveeritud võlgniku käest saavad võlausaldajad rohkem raha, kui sel juhul, kui võlgnikku jääks koormama suur võlakoorem, millest tal ei ole lootustki kunagi vabaneda.¹³⁷ Viimasel juhul võiks karta seda, et võlgnik loobub kohustuste täitmisest ja kohustuste täitmisest pigem kõrvale hoidma.¹³⁸

Autor on jõudnud järeldusele, et pankroti - ja maksejõuetusmenetluses üldiselt, on võlgniku kaitse peamine aspekt mitte lasta tekkida olukorral, kus võlgnik enam oma eluga hakkama ei saa ning vältida võlgniku langemist riigi sotsiaalabi saajate ringi. Autor nõustub õiguskirjanduses toodud seisukohaga, et eriti on oluline, kui võlgnik suudaks oma võlad ära maksta ning ise oma eluga edaspidi hakkama saada. Selline lähenemine tagab ka võlausaldajale suurema võimaluse oma võlg kätte saada. Ka Riigikohus on asunud oma lahendites seisukohale, et võlgniku kohustustest vabastamise menetluse eesmärk on anda võlgnikele, kelle majanduslik olukord on eriti raske, võimalus vabaneda oma kohustustest ja jätkata oma elu inimväärselt nii majanduslikult kui ka sotsiaalselt.¹³⁹

1.2.2. Üldpõhimõtted täitemenetluses (formaliseerituse printsiip, kaalutusõigus)

Formaliseerituse printsiip peetakse üheks täitemenetluse peamiseks aluspõhimõtteks. Eesti täitemenetluse seadustiku väljatöötamisel on olnud eeskujuks Saksa täitemenetluse läbiviimise põhimõtted ning Saksa õigusest on pärit ka täitemenetluse formaliseerituse printsiip.¹⁴⁰ Riigikohus on tsiviilasja nr 3-2-1-119-02 p-s 8 märkinud formaliseeritusse printsiibi kohta järgmist: „Täitemenetluses kehtib formaliseerituse printsiip, mille kohaselt peab kohtutäitur kontrollima, kas täitmiseks esitatud dokument vastab formaalselt seaduse nõuetele, kuid ta ei pea kontrollima materiaalsoiguslikke asjaolusid.“¹⁴¹ See tähendab, et kui kohtutäiturile esitatakse täitedokument,

¹³⁶ Varul, P.(2008). *Supra nota* 134, lk 239. Vt ka RKTkm 3-2-1-121-11, p 12.

¹³⁷ *Ibid.*, lk 238-239.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ RKTkm 17.04.2013, 3-2-1-46-13, p 11; RKTkm 14.11.2011, 3-2-1-121-11, p 12; RKTkm 04.05.2016, 3-2-1-19-16.

¹⁴⁰ Alekand, A. (2003). Formaliseerituse printsiibi sisu ja ulatus täitemenetluses. – *Juridica*. Nr 5, 330-337, lk 330.

¹⁴¹ RKTkm 3-2-1-119-02.

siis peab kohtutäitur kontrollima seda, et täitedokument vastaks seaduses toodud nõuetele. Kohtutäituril ei ole pädevust anda sisulist hinnangut. Kohus on veel välja toonud, et „Formaliseerituse printsiipi täitemenetluses väljendab eelkõige TMS § 1 lg 1 ja TMS § 23 lg 1 aga ka TMS § 50 lg 4 ja TMS § 2 lg 1. TMS § 2 lg 1 sätestab ammendavalt sundtäidetavate dokumentide loetelu, TMS § 23 näeb ette nõuded täitemenetluse alustamiseks ja TMS § 50 lg 4 reguleerib kohtutäituri käitumist, kui vara arestimisel väidab keegi teine kui võlgnik, et vara kuulub talle.“¹⁴² Hetkel kehtiva TMS-i järgi on nimetatud säteteks § 2 lg 1, § 23 lg 1 ja § 73 lg 2.¹⁴³

Ka lahendis nr 3-2-1-132-07 on Riigikohtu tsiviilkolleegium selgitanud täitemenetluses kehtivat formaliseerituse printsiibi olemust.¹⁴⁴ Kohus on selgitanud formaliseerituse printsiibi tähendust nii, et kui kohtutäiturile esitatakse formaalsetele nõuetele vastav täitedokument, on ta kohustatud selle ja sissenõudja avalduse alusel algatama täitemenetluse ning kohtutäituril ei ole õigust kontrollida täitedokumendi sisu õiguspärasust.¹⁴⁵ Seega piirab täitemenetluses kehtiv formaliseerituse printsiip kohtutäituri otsustusvabadust ja kaalutusõigust. Veel on kohus selgitanud, et formaliseerituse printsiibi tõttu saab sundkorras täita üksnes selget lahendit.¹⁴⁶

Õiguskirjanduses on välja toodud, et kohtutäitur on kohustatud võtma menetlusse kõik täitedokumendid, mis vastavad vormiliselt täitedokumendile esitatavatele nõuetele, ehk dokument peab sisalduma TMS § 2 lg 1 loetelus, olema vormistatud pädeva organi poolt, vastama vorminõuetele, olema kohtutäiturile esitatud kas originaaldokumendina või selle notariaalselt tõestatud ära kirjana jne.¹⁴⁷ Kohtutäituril ei ole õigust kontrollida, kas nõue on juba täidetud või mitte ning ta peab menetlust alustama, vastasel juhul ületaks kohtutäitur oma pädevuse piire kui ta teostaks sissenõudja tegevuse üle järelevalvet.¹⁴⁸ Formaliseerituse põhimõte määrab kindlaks otsused, mida kohtutäituril menetluse kestel teha tuleb.¹⁴⁹ Kohtutäiturile on pandud kohustus jõuda täitedokumendis välja toodud eesmärgini, kuid vahendid, mida eesmärgi saavutamiseks kasutada,

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ Täitemenetluse seadustik. *Supra nota* 51.

¹⁴⁴ RKTko 3-2-1-132-07.

¹⁴⁵ RKTko 3-2-1-132-07.

¹⁴⁶ RKTko 3-2-1-4-06.

¹⁴⁷ Alekand, A. (2003). *Supra nota* 140, lk 331.

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ *Ibid.*, lk 337.

jääb kohtutäituri otsustada.¹⁵⁰ Kohtutäiturile seavad piirangud seaduses sätestatud nõuded, mis täpsustavad ametitoimingu tegemise korda.¹⁵¹

Õiguskantsler on avaldanud arvamust, et täitemenetluse formaliseerituse põhimõttest tulenevalt on kohtutäituri kaalutusõigus kitsendatud.¹⁵² Autor on analüüsid formaliseerituse põhimõtet jõudnud järeldusele, et kohtutäituri pädevus on sisustatud TMS-s ning kohtutäituril puudub pädevus kontrollida omandisuhteid. Formaliseeritusse printsiip tähendab, et kohtutäitur on kohustatud vastu võtma iga dokumendi, mis vastab TMS-is toodud nõuetele ning ta peab menetlust alustama, kui dokument vastab seaduses toodud nõuetele. Kohtutäituri kontroll piirdub vaid valduse ja avalike registrite kontrollimisega.¹⁵³ Praktikas ei pruugi vara kuulumine abikaasade ühisvarasse registrist välja tulla.

Seega kui nõue esitatakse abikaasade ühisvarale ja kui kohtutäitur on seadnud keelumärke abikaasade ühisomandis olevale kinnisasjale, piirab see võlgnikuks mitteoleva abikaasa omandiõigust. Oma õiguste kaitseks täitemenetluses on võlgniku abikaasal võimalik esitada kohtusse hagi vara aresti alt vabastamiseks ning juhul kui kohus hagi rahuldab, vabastatakse vara aresti alt ning kohtutäitur esitab registrile avalduse keelumärke kustutamiseks.¹⁵⁴

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² Õiguskantsler. (2015). *Täitemenetluse seadustiku § 179 vastuolu põhiseadusega*, lk 7. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_taitemenetluse_seadustiku_ss_179_lg_2_sunniraha_lapsega_suhtlemise_asjas.pdf, 16.märts 2019.

¹⁵³ Koolmeister, M. (2003). Tsiviiltäite – ja pankrotimenetlus. Kolmandate isikute õiguskaitsevahendid. – *Juridica*. Nr 6, 416-425, lk 417.

¹⁵⁴ Alekand, A. (2009). *Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses*. *Supra nota* 62, lk 163.

2. ÜHISOMAND TÄITE – JA PANKROTIMENETLUSES (JA VÕLGNIKU ABIKAASA POSITSIOON)

Pankrotiseaduse järgi kuulub pankrotivara hulka vara, mis on võlgnikul pankroti välja kuulutamise ajal, vara, mille ta pankrotimenetluse kestel omandab, ning vara, mis pankrotivarasse nõutakse või tagasi võidetakse.¹⁵⁵ Ühisomand tekib seaduses ettenähtud juhtudel, milleks füüsilisest isikust võlgniku puhul on perekonnaseadus, pärimisseadus, perekonnaseadus, kooseluseadus ja võlaõigusseaduse (seltsinguleping).

Ühisomandi puhul on täite – ja pankrotimenetluses ette nähtud piirangud sissenõude pööramiseks võlgniku ühisomandile ning võlausaldajate nõuete rahuldamiseks ühisvarasse kuuluva eseme arvelt. Siinses peatükis analüüsib autor abikaasade ühisomandi regulatsiooni täite – ja pankrotimenetluses nii võlgniku huvide põhjal, võlgniku abikaasa positsioonilt kui ka võlausaldaja seisukohalt.

2.1. Ühisomand täite – ja pankrotimenetluses kehtivas õiguses

PankrS sätestab, et juhul kui vara on võlgniku ja tema abikaasa ühisomandis, saab pankrotihaldur nõuda ühisvara jagamist ning võlgniku osa ühisvarast.¹⁵⁶ Veel sätestab PankrS, et kui haldur on pankrotivarasse arvanud vara, mis on võlgniku ja tema abikaasa ühisomandis, võib võlgniku abikaasa esitada hagi ühisvara jagamiseks ja oma osa välistamiseks pankrotivarast.¹⁵⁷ Võlgnikul on õigus koos halduriga protsessis osaleda, kuid protsessiosalisena on võlgnikul õigus anda üksnes seletusi.¹⁵⁸ Seega on vajalik abikaasade ühisomand esmalt jagada ning alles siis kuulub võlgniku osa ühisomandist pankrotivarasse.

Kuna ühisomandis oleva eseme puhul ei ole võlgnikule kuuluv mõtteline osa ühisomandist kindlaks määratud, tuleb ühisvara jagada kas enne pankrotimenetlust või selle käigus. Juhul kui

¹⁵⁵ Pankrotiseadus. *Supra nota* 117.

¹⁵⁶ PankrS § 122 lg 1.

¹⁵⁷ PankrS § 122 lg lg 4.

¹⁵⁸ PankrS § 122 lg 1.

ühisvara jagatakse enne pankrotimenetlust, siis toimub see abikaasade vastastikusel kokkuleppel. Kui aga ühisvara tuleb jagada pankrotimenetluse käigus, siis toimub see pankrotihalduri järelevalve all. Pankrotimenetluses on võimalik ühisvara jagada kas poolte kokkuleppel või siis vaidluse korral kohtus.

Tsiviilasjas nr 2-16-18537/35 oli vaidlus selle üle, et abikaasad sõlmisid enne võlgniku pankrotimenetluse algatamist 18. novembril 2011 kokkuleppe, mida täiendati 9. märtsil 2012, millega nad lõpetasid varaühisuse varasuhte, kehtestasid uue varasuhtena varalahususe, jagasid ühisvaraks olnud korteriomandi ja kinnistu, jättes need võlgniku abikaasa ainuomandisse, ning leppisid kokku, et enam saadud ühisvara eest hüvitusnõudeid ei esitata.¹⁵⁹ Võlausaldajad leidsid, et abikaasade kokkulepetega kahjustati võlgniku võlausaldajate huve, sest võlgnik loobus ühisvara jagamisel tasuta õigusest saada ühisvara jagamisel pool ühisvaraks olnud korteriomandi ja kinnistu väärtusest ning kahjustas enda maksevõimet.¹⁶⁰ Kuna võlgniku abikaasa on PankrS § 117 lg 1 p 1 mõttes võlgniku lähikondne, siis eeldatakse tema teadmist võlausaldajate huvide kahjustamise kohta.¹⁶¹ Võlausaldajad olid seisukohal, et kuna võlgniku vara ei olnud pankroti väljakuulutamise ajal abikaasade ühisomandis, siis ei reguleeri PankrS § 122 lg 2 ühisvara jagamise nõude aegumistähtaega, mille kohaselt saab haldur ühisvara jagamise nõude esitada ühe aasta jooksul alates pankroti väljakuulutamisest. Ühisvara jagamise nõudele kohaldub tagasivõitmise nõude aegumise tähtaeg, mis on PankrS § 118 kohaselt kolm aastat alates pankroti väljakuulutamisest.

Riigikohtu tsiviilkolleegium märkis, et varasema kohtupraktika järgi, kui abieluvaralepingu kehtetuks tunnistamise korral langeb ära üksnes ühisvara ühe abikaasa lahusvara hulka arvamise alus, kuid sellega ei teki alust arvata kogu abikaasade ühisvara võlgniku pankrotivarasse.¹⁶² Pankrotivara hulka saab tagasivõitmise tagajärjel arvata vaid võlgnikule kuuluva osa ning vajalik on abikaasade ühisvara jagada.¹⁶³ Riigikohtu tsiviilkolleegium selgitas, et kui haldur esitab abieluvaralepingu või ühisvara jagamise lepingu tagasivõitmise nõude PankrS § 112 mõttes ja soovib tagasivõitmise tagajärjel ühisvarasse tagasi võidetud varast võlgnikule kuuluvat osa

¹⁵⁹ RKTko 2-16-18537/35.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ RKTko 2-16-18537/35. Vt ka RKTko 3-2-1-172-15 p 14, RKTko 3-2-1-77-06 p 18.

pankrotivara hulka arvata, peab ta esitama lisaks tagasivõitmise nõudele ka ühisvara jagamise nõude.¹⁶⁴

Riigikohtu praktika kohaselt langeb abieluvaralepingu kehtetuks tunnistamise korral ära üksnes ühisvara ühe abikaasa lahusvara hulka arvestamise alus, kuid ei teki alust arvata kogu abikaasade ühisvara võlgniku pankrotivarasse.¹⁶⁵ Ka võib kohtupraktika kohaselt pankrotivara hulka tagasivõitmise tagajärjel arvata vaid võlgniku osa ühismandist ning selleks on vajalik ühisvara eelnevalt jagada.¹⁶⁶ PankrS § 112 kohaselt tunnistab kohus kehtetuks võlgniku ja tema abikaasa abieluvaralepingu või ühisvara jagamise kokkuleppe, millega võlgnik olulisel määral oma varast või oma osast ühismandis loobus, kui abieluleping või ühisvara jagamise kokkulepe on sõlmitud:

- 1) ühe aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist, samuti ajutise halduri nimetamisest kuni pankroti väljakuulutamiseni;

- 2) enne käesoleva lõike punktis 1 nimetatud tähtaja algust, kuid viie aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist, kui võlgnik või tema abikaasa ei tõenda, et võlgnik oli vara jagamise või varast loobumise ajal maksejõuline ega muutunud maksejõuetuks ühisvara jagamise või varast loobumise tõttu.¹⁶⁷

Riigikohtu tsiviilkolleegium on PankrS § 112 tõlgendanud selliselt, et seadus ei reguleeri ühisvara jagamise nõude aegumistähtaega, kui see esitatakse seoses abieluvaralepingu või ühisvara jagamise lepingu tagasivõitmise nõudega PankrS § 112 mõttes.¹⁶⁸ Kohus on asunud seisukohale, et seadust ei saa tõlgendada viisil, et abieluvaralepingu või ühisvara jagamise lepingu tagasivõitmise nõude esitamine pärast aasta möödumist pankroti väljakuulutamisest on küll võimalik, kuid sisutu, sest tagasi võidetud ühisvara ei saa jagada.¹⁶⁹ Tagasivõitmise korral ei ole esemed, mida ühisvarasse tagasi võidetakse, pankroti väljakuulutamise ajal veel ühisvara hulgas, vaid saavad sinna kuuluda alles pärast tagasivõitmise hagi rahuldamist.¹⁷⁰ Tagasivõidetavad esemed ei pruugi ühisvaras olla ka aasta möödumisest pärast pankroti väljakuulutamist.¹⁷¹

¹⁶⁴ RKTko 2-16-18537/35. Vt ka RKTko 2-15-16664/75 p 20; RKTko 2-15-16664/48 p 14; RKTko 3-2-1-74-16 p 15.

¹⁶⁵ RKTko 3-2-1-172-15 p 14; RKTko 3-2-1-77-06 p 18.

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ PankrS § 112. RT I, 19.03.2019, 26.

¹⁶⁸ RKTko 2-16-18537/35.

¹⁶⁹ *Ibid.* Vt ka RKTko 3-2-1-77-06.

¹⁷⁰ *Supra nota* 165.

¹⁷¹ *Ibid.*

Õiguskirjanduses on välja toodud, et kui ühisvara on jagamata ja haldur ühisvara jagamiseks hagi seadusega sätestatud tähtajal ei esita, võib haldur olla oma kohustusi rikkunud ning kaotab õiguse arvata pankrotivara hulka osa abikaasade ühisvarast, v.a siis, kui hagi ühisvara jagamiseks esitab võlgnik ise.¹⁷² Samuti on õiguskirjanduses leitud, et ühisvara jagamisel pankrotimenetluses on probleemiks PankrS § 122 lõige 3, mille kohaselt võib võlgnik ise esitada hagi oma osa ühisvarast väljanõudmise kohta juhul, kui haldur ei ole ühisvara jagamist korraldanud või ühisvara jagamise hagi esitanud ühe aasta jooksul pankroti väljakuulutamisest arvates.¹⁷³ Nimelt tekib vaieldav olukord siis, kui haldur on arvanud ühisvara pankrotivara hulka ilma seda jagamata ega ole esitanud hagi ühisvara jagamiseks (näiteks kui kinnistusraamatus on kinnistu ühe abikaasa nimel, ehkki kinnistu on omandatud abielu kestel).¹⁷⁴ Siit tekib küsimus, kas võlgnik saab kirjeldatud juhul ühisvara jagamise hagi esitada PankrS § 122 lg 3 alusel või mitte?¹⁷⁵

Riigikohus on oma lahendis leidnud, et pankrotihaldur saab nõuda ühisvara jagamist, mis aga ei too iseenesest kaasa ühisvarasuhte lõppemist, sest selle nõudmise õigus on PKS § 36 järgi üksnes abikaasadel.¹⁷⁶ Autor nõustub siinkohal Paul Varuli käsitlusega, et võlgnik ei saa esitada hagi, et abikaasa osa ühisvarast välja nõuda, kuna PankrS § 122 lg 3 ei anna talle sellist õigust.¹⁷⁷ Riigikohus on seisukohal, et võlgnik saab vastavalt PankrS § 122 lg 3 ise hagi esitada üksnes siis, kui ühisvara oleks võimalik pankrotivarasse nõuda ning sellega pankrotivara suurendada.¹⁷⁸ PankrS § 122 lg 3 annab võlgnikule võimaluse nõuda sellise ühisvara jagamist, mida ei ole arvatud pankrotivara hulka, küll aga ei saa ta esitada hagi juhul, kui kogu ühisvara on võlgniku lahusvarana pankrotivara hulka arvatud.¹⁷⁹ Selline tõlgendus tuleneb otseselt PankrS § 122 lg 3 sõnastusest.¹⁸⁰

Kuidas on kõnealune küsimus täitemenetluses reguleeritud? TMS § 14 lg 1 järgi on sissenõude pööramine abikaasade ühisvarale lubatav vaid siis, kui on olemas võlgnikuks mitteoleva abikaasa nõusolek või siis, kui on olemas mõlemat abikaasat kohustuse täitmiseks kohustav täitedokument.¹⁸¹ TMS kohaselt võib sissenõudja nõuda ühisvara jagamist ja sissenõude pööramist

¹⁷² *Supra nota 2*, lk 452.

¹⁷³ Varul, P. (2008). Pankrotiseaduse uued parandusettepanekud. - *Juridica*. Nr 6, lk 365.

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ RKTko 3-2-1-38-14 p 16.

¹⁷⁷ Varul, P. (2008). *Supra nota 173*, lk 365. Vt ka RKTko 06.02.2008, 3-2-1-103-07.

¹⁷⁸ Kullerkupp, K. Uusen-Nacke, T. Kerstna-Vaks, K. *Supra nota 2*, lk 452-453.

¹⁷⁹ Varul, P. (2008). *Supra nota 173*, lk 365.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ Täitemenetluse seadustik. RT I, 29.06.2018, 54.

võlgniku osale ühismandist.¹⁸² TMS § 14 lg-st 2 tulenevale ühisvara jagamise nõudele on sätestatud üheaastane aegumistähtaeg.¹⁸³ TMS § 14 lg 2 ette nähtud võimaluse kohta nõuda abikaasadel ühisvara jagamist on kohus selgitanud, et: Tulemus ei oleks saavutatav kui tagasi ei saaks võita tehinguid, mille tulemusel ühisvara on lakanud olemast. TMS § 14 lg 2 teisest lausest tuleneb sellise hagi esitamise eeltingimus - täitemenetlus nõude rahuldamiseks võlgniku lahusvara arvel peab olema ebaõnnestunud.¹⁸⁴ Veel leidis kohus, et PKS § 33 lg 3 teise lause järgi võib võlausaldaja nõuda ühisvara jagamist sellisel juhul, kui ta tõendab, et lahusvara on kohustuste täitmiseks ebapiisav.¹⁸⁵

Ühisvara jagamise osas on Riigikohus on asunud seisukohale, et PKS § 33 lg 3 teine lause ei anna TMS § 14 lg 2 kõrval iseseisvat alust nõuda ühisvara jagamist.¹⁸⁶ Kohus on täpsustanud, et PKS § 33 lg 3 teises lauses peetakse võlausaldaja all silmas vaid sellist võlausaldajat, kes on sissenõudja TMS § 5 lg 1 tähenduses, st kellel on võlgniku vastu täitedokumentid tulenev nõue ja kes on selle esitanud kohtutäiturile täitemenetluse alustamiseks võlgniku vastu.¹⁸⁷ Seega saab kohtu hinnangul asjaolu, et võlgniku lahusvarast kohustuste täitmiseks ei piisa, tõendada vaid täitemenetluses ning väljaspool seda ei saa võlausaldaja PKS § 33 lg 3 teise lause alusel ühisvara jagamist nõuda.¹⁸⁸

Ka lahendis nr 3-2-1-9-17 on Riigikohus järeldanud, et sellistel juhtudel, mil võlgniku lahusvarast ei piisa sissenõudja nõude rahuldamiseks, on sissenõudjal võimalik esitada TMS § 14 lg 2 ja PKS § 33 lg 3 alusel hagi võlgniku ja tema abikaasa ühisvara jagamiseks, et pöörata sissenõue võlgniku osale ühismandist.¹⁸⁹ Veel on kohus leidnud, et: „Ühisvarasse vara tagasivõitmiseks esitatud hagi rahuldamine, ilma et oleks esitatud hagi ühisvara jagamiseks, ei ole isenesest välistatud (nt võib sissenõudjal olla õigustatud huvi kinnisasja tagasivõitmiseks ühisvara jagamata siis, kui sissenõudjal on täitedokument mõlema abikaasa vastu või kui võlgniku abikaasa on andnud nõusoleku ühisvara hulka kuuluvale esemele sissenõude pööramiseks) ning koos tagasivõitmise nõudega peab esitama ka hagi abikaasade ühisvara jagamiseks, kui ei esine välistavaid asjaolusid.“¹⁹⁰

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ RKTko 3-2-1-74-16 p 15.2.

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ RKTko 3-2-1-9-17 p 12.

¹⁹⁰ *Ibid.*

Riigikohus on seisukohal, et juhul kui tagasivõitmise nõudega koos ei esitata ühisvara jagamise nõuet, mis võimaldaks nõude rahuldamise huvides kohtutäituri käsutusse tagasi saada kasvõi mingigi osa võlgniku poolt tehtud tehinguga üleantud varast, võib sissenõudjal puududa õigustatud huvi tagasivõitmise hagi esitamiseks.¹⁹¹ Abikaasade ühisvara jagamise kohta on kohtupraktikas seisukoht, et ehkki täitemenetluses on sissenõudjale ja pankrotimenetluses on pankrotihaldurile antud õigus nõuda ühisvara jagamist varasuhte kestel, puudub neil siiski õigus nõuda abikaasade varasuhte lõpetamist, sest perekonnaseaduse kohaselt on varasuhte lõpetamise õigus ainult abikaasadel endil.¹⁹² Perekonnaseaduses kehtiva isiklikkuse nõude kohta Riigikohus lahendis nr 3-2-1-36-13 p 12 välja toonud, et vastavalt PKS § 60 sõlmivad abikaasad abieluvaralepingu isiklikult.¹⁹³ Autori nõustub siinkohal kohtu seisukohaga, et haldur ei saa olla ühisvara jagamise kokkuleppe pooleks, kuna vastavalt perekonnaseadusele tuleb abieluvaraleping sõlmida abikaasadel isiklikult ning PKS sätestatud isiklikkuse nõue on imperatiivne.

Õiguskirjanduses on tõstatatud küsimus, et kui ühisvara jagamise nõude esitab sissenõudja, siis kas ühisvara jagamist saab nõuda osaliselt või ainult tervikuna?¹⁹⁴ Juhul kui ühisvara jagamist saaks nõuda osaliselt, tekib risk, et nõutakse vaid väärtusliku vara (näiteks kinnistu) jagamist ning see kahjustab võlgniku ja ka võlgnikuks mitteoleva abikaasa huve. Seda eriti juhul kui tegemist on perekonna eluasemeks oleva kinnistuga. Näiteks on maakohus tsiviilasjas nr 2-12-6920 jätnud hagi rahuldamata, kuna leidis, et sissenõudja poolt hagi taotletud ühisvara jagamine viisil, millega müüdaks võlgniku kodu, koormaks võlgnikku rohkem kui on vaja võlausaldaja huvide kaitseks.¹⁹⁵ Ringkonnakohus leidis samas tsiviilasjas, et PKS § 33 lg 3 viimase lause kohaselt võib võlausaldaja nõuda ühisvara jagamist, kui ta tõendab, et abikaasa lahusvarast kohustuste täitmiseks ei piisa ning PKS § 37 lg 3 järgi jagatakse ühisvara kaasomandi lõpetamise sätete alusel.¹⁹⁶ Antud lahendis tühistaski ringkonnakohus maakohtu otsuse, kuna lahusvarast ei piisanud sissenõudja nõude rahuldamiseks ning abikaasadel polnud muud väärtuslikku vara, mille arvelt võlausaldaja nõuded rahuldada. Veel juhtis ringkonnakohus viidatud lahendis tähelepanu asjaolule, et võlgnikel oleks olnud võimalik esitada kaasomandi lõpetamise viisi osas vastuhagi,

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² RKTko 3-2-1-38-14 p 11.

¹⁹³ RKTko 3-2-1-36-13 p 12.

¹⁹⁴ *Supra nota* 2, lk 455.

¹⁹⁵ TlnRnKo 2-12-6920.

¹⁹⁶ *Ibid.*

millisel juhul oleks kohtul õiguslik võimalus kaaluda poolte huvide ja õiguste tasakaalu seisukohalt pakutud kaasomandi lõpetamise viiside vahel.¹⁹⁷

Analüüsidest kohtupraktikat on käesoleva töö autor jõudnud järeldusele, et pigem taotlevad võlausaldajad abikaasade ühisvarasse kuuluva kinnisasja jagamist (ehk ühisvara osalist jagamist) ning reeglina on kinnisasi ka abikaasade ühiseks eluasemeks ning kohtud on jaganud ühisvara hagi taotletud viisil. Vaatamata sellele, et abikaasad saavad esitada ka vastuhagi, ei ole praktikas seda võimalust eriti kasutatud. Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et kogu ühisvara kindlakstegemine ja jagamine on kulukas ja aeganõudev ning ei pruugi vastata võlgniku ega võlausaldaja huvidele.¹⁹⁸ Samas kui võlausaldaja soovib jagada vaid ühe varaeseme, milleks sageli on abikaasade ühiseks eluasemeks oleva kinnistu, võib see osutada võlgnikuks mitteoleva abikaasa suhtes äärmiselt koormavaks.¹⁹⁹ Autor nõustub eelviidatud arvamusega, et ühisvara kindlaks määramine on kulukas ja aeganõudev ning lahendus ei pruugi vastata poolte huvidele, samuti on kinnistu jagamine võlgnikuks mitteoleva abikaasa õiguste rikkumine. Õiguskirjanduses on leitud, et abikaasadel peaks olema õigus ühisvara jagada halduri heakskiidul ka kohtuväliselt.²⁰⁰ Autor nõustub viidatud seisukohaga, kuna selline lahendus ei koormaks pooli nii palju kui kohtumenetluse läbimine ning oleks efektiivsem ja kiirem.

Kokkuvõtvalt on sissenõudjal abikaasade ühisvarale sissenõude pööramiseks vaja kas täitedokumenti, mis kehtib mõlema abikaasa kohta, või siis kui võlgnikuks on vaid üks abikaasa, tuleb sissenõudjal esitada ühisvara jagamise hagi. Kohtupraktika järgi on eelduseks see, et võlgnikuks oleva abikaasa lahusvarast ei jätku nõude rahuldamiseks. Autor nõustub õiguskirjanduses toodud arvamusega, mida toetab kohtupraktika ja pankrotiseaduse vastavate sätete analüüs, et pankrotiseadus ei ole piisavalt selge halduri ja võlgniku rollijaotuse osas neil juhtudel, kui osa pankrotivõlgniku varast pankroti välja kuulutamise hetkel on jagamata ühisvara.²⁰¹ Jääb küsimus, milline peaks olema ühisvara jagamise viis, haldurile ühisvara jagamise hagi esitamiseks antud tähtaja möödalaskmise tagajärjed ja vara müügi kord ühisvara jagamise menetluses, et võlausaldaja, võlgniku ja võlgniku abikaasa huvid ning õigused oleks omavahel tasakaalus ja igati kaitstud ning samal ajal seotud perekonnaseaduse asjaomaste sätetega.²⁰²

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ *Supra nota 2*, lk 455.

¹⁹⁹ Alekand, A. (2017). *Supra nota 74*, lk 14-15 p 1.2.1.

²⁰⁰ *Supra nota 2*, lk 452.

²⁰¹ *Supra nota 2*, lk 454.

²⁰² *Ibid.*

Kohtupraktikast neile küsimustele otsest ja selget vastust ei leia. Erialakirjanduses on tõstatatud küsimus, et kuna pankrotimenetluse käigus on võimalik vara omandada, kas siis peaks olema lubatud ühisvara korduvalt jagada.²⁰³ Autor leiab, et pankrotimenetluse käigus peaks olema lubatud ühisvara korduv jagamine, selline muudatus aitab selgemalt kindlaks määrata ühisvara tekkimise aja ning välja selgitada, milline vara kuulub pankrotivarasse.

2.2. Ühisomandi arvel nõuete rahuldamine võlausaldaja huvidest lähtudes

Pankrotiõiguse üks olulisem põhimõte on võlausaldajate võrdne kohtlemine, võlausaldajate nõuete rahuldamine on pankrotiõiguse üks põhilisemaid ja seda peetakse ka kõige rohkem vastuolusid tekitavaks.²⁰⁴ Pankrotimenetluse eesmärk on luua võlausaldajatele võrdsed tingimused olukorras, kus kõikide võlausaldajate nõudeid täies mahus rahuldada ei saa.²⁰⁵ Vältida tahetakse sellist olukorda, et osade võlausaldajate nõuded rahuldatakse oluliselt erinevalt võrreldes teiste võlausaldajate nõuetega, kuid võrdse olukorra eesmärki järgides peaksid kõigi võlausaldajate nõuded saama ühetaoliselt täidetud.²⁰⁶

Peamiseks probleemiks pankrotimenetluses ongi küsimus võlgniku majanduslikust olukorrast, kas tema majanduslik olukord võimaldab tal oma võlad tasuda või mitte.²⁰⁷ Oluline on siinjuures muidugi võlgniku varaline seisund - kui palju on tal vara.²⁰⁸ Võlgniku vara kuulumine abikaasade ühisvara hulka toob võlausaldaja jaoks kaasa keeruka olukorra võrreldes sellega, kui vara oleks võlgniku lahusvara. Pankrotiseadus ja täitemenetluse seadustik näeb ette eriregulatsiooni abikaasade ühisomandile sissenõude pööramise osas. Võlausaldaja saab sissenõude pöörata vaid võlgnikule kuuluvale osale abikaasade ühisomandist ning kui puudub võlgniku abikaasa nõusolek või täitedokument, siis ei saa võlausaldaja enda nõuet võlgnikuks mitteoleva abikaasa vastu maksma panna.

Täite- ja pankrotimenetluse sätted peaksid tagama, et võlgniku abikaasa õigusi riivataks võimalikult vähe. Teisest küljest on oluline ka võlausaldaja huvide kaitse. Pole harvad juhud, mil

²⁰³ Liin, S. *Maksejõuetusõiguse revisjon analüüs-kontseptsioon pankrotivara koosseisu erijuhud ja ühisvara*. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/susann_liin_analuus-kontseptsioon_pankrotivara_koosseisu_erijuhud_ja_uhisvara.pdf, 16.aprill 2019, lk 45.

²⁰⁴ Varul, P. (2004). Nõuetest pankrotimenetluses. – *Juridica*. Nr 2, 96-102, lk 102.

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ Varul, P. (1994). Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – *Juridica*. Nr 1, 2-13, lk 2.

²⁰⁸ *Ibid.*

võlgnik üritab oma vara võlausaldaja eest nõ ära peita, et takistada sissenõude pööramist oma varale või pankrotivara hulka arvamist. Üheks levinud võimaluseks on näiteks ühisvara jagamise kokkulepe või abieluvaraleping, millega võlgniku vara tunnistatakse võlgniku abikaasa lahusvaraks või lepitakse abikaasade vahel kokku, et kogu vara jääb võlgniku abikaasa lahusvaraks.

Võlausaldajal on võimalik sellises olukorras oma huvide kaitseks esitada tagasivõitmise hagi. Tagasivõitmise eesmärgiks on pöörata tagasi tehing, mille võlgnik on teinud oma vara peitmiseks sissenõudja eest.²⁰⁹ Veel on õiguskirjanduses tagasivõitmise eesmärki defineeritud kui: „Vara tagastamine (nt kingituse tagasivõtmine, millest saavad kasu kõik võlausaldajad) või võrdsustamine (nt võla tasumise tagasivõtmine), mis paneb ühe võlausaldaja teiste võlausaldajatega võrdselt halba olukorda.“²¹⁰ Teine oluline tagasivõitmise aluste jaotamise kriteerium on subjektiivsuse esinemise vajalikkus/mittevajalikkus.²¹¹ Tagasivõitmisel on kaks peamist eesmärki – preventiivne eesmärk ja parandav eesmärk.²¹² Preventiivseks eesmärgiks on vältida olukorda, et võlgnik eelistab üht võlausaldajat teisele ja maksejõuetuse korral on eesmärk vältida võlausaldajate nn võidujooksu nõude esitamisel, ning parandavaks eesmärgiks on õiglase tulemuse saavutamine läbi pankrotiotsusele tagasiulatuva jõu andmise.²¹³

Tagasivõitmise mõiste tuleneb PankrS § 109 lg-st 1, mille alusel saab kohus tunnistada kehtetuks võlgniku tehingu või muu toimingu, mis on tehtud enne pankroti väljakuulutamist ja mis kahjustab võlausaldajate huve.²¹⁴ Teoorias esinevad tagasivõitmise objektiivsed ja subjektiivsed alused ning objektiivse aluse puhul piisab sellise seaduses nimetatud tehingu tegemise faktist, et kui seaduses nimetatud tehing on teostatud, siis saab seda tagasivõitmise korras kehtetuks tunnistada.²¹⁵ Kui tehing on tehtud kuue kuu jooksul enne ajutise pankrotihalduri nimetamist, siis eeldatakse, et tehingu teine pool teadis, et võlgnik kahjustab tehinguga võlausaldajate huve, samuti eeldatakse võlausaldajate huvide kahjustamist tehingutes võlgniku lähikondsega, kusjuures võlgniku lähikondseks peetakse ka võlgniku abikaasat.²¹⁶

²⁰⁹ Alekand, A. (2017). *Supra nota* 74, lk 195.

²¹⁰ Havansi, E. (2008). Tagasivõtmine ja teised võlausaldajate kaitsevahendid maksejõuetusmenetluses – Soome vaatepunkt. – *Juridica*. Nr 6, 406-414, lk 408.

²¹¹ *Ibid.*

²¹² Perem, J. (1995). Tagasivõtmine Eesti pankrotiseaduses ja mõned võrdlused Rootsi vastava seadusandlusega. – *Juridica*. Nr 7, 295-304, lk 295.

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ *Supra nota* 117.

²¹⁵ *Supra nota* 210, lk 408.

²¹⁶ *Supra nota* 117.

Tagasivõitmine on lubatud ka täitemenetluses. TMS § 187 lg 1 järgi võib sissenõudja esitada hagi võlgniku ja teise poole vastu ning nõuda, et kohus tunnistab kehtetuks tehingu, mis kahjustab sissenõudjate huvisid.²¹⁷ TMS § 187 lg 2 sätestab tagasivõitmise eeldused, milleks on täitedokumendi olemasolu sissenõudjal, nõue on muutunud sissenõutavaks, sissenõude pööramisega võlgniku varale ei ole kaasnenud sissenõudja nõuet täielikku rahuldamist.²¹⁸ Kuna täitemenetluses, erinevalt pankrotimenetlusest, ei ole võlgnik maksejõuetu, siis vajavad võlgniku huvid pankrotimenetlusega võrreldes rohkem kaitset.²¹⁹

Õiguskirjanduse kohaselt jagunevad tagasivõitmise eesmärgid kaheks: kindlustada võlausaldajaid võlgniku pahatahtlike tehingute vastu, mis vähendavad pankrotivara, ning õigus oma nõuete rahuldamisel võrdsele kohtlemisel.²²⁰ Võlausaldajate huvide kaitse tagamiseks ei näe kehtiv pankrotiseadus ette ühtegi teist varianti nn ära peidetud vara tagasi saamiseks peale tagasivõitmise.²²¹ Üks võimalus võlgnikul vara võlausaldajate eest ära peita on abikaasade abieluvaraleping või ühisvara jagamise kokkulepe. Võlgniku ja võlgniku abikaasa ühisvara jagamise kokkuleppe või abieluvaralepingu tagasivõitmise eelduseks on järgmised asjaolud: ühisvara jagamise kokkulepe või abieluvaraleping on sõlmitud pärast täitemenetluse alustamist, ühe aasta jooksul enne täitemenetluse alustamist (võlgnikul on võimalus tõendada, et võlgnik ei muutunud maksejõuetuks ühisvara jagamise või abieluvaralepingu sõlmimise tõttu) ning kui võlgnik loobub kokkuleppega oma osast ühisvaras.²²²

Autori hinnangul on tagasivõitmise menetlus kui tagasiulatuva õiguskaitse mehhanism võlausaldajate õiguste ja huvide kaitseks äärmiselt vajalik, kuna võimalus esitada tagasivõitmise hagi kaitseb võlausaldajat pahatahtlike võlgnike vastu, kes oma vara enne näiteks kohtuliku keelumärke seadmist ära proovivad võõrandada. Teisalt piirab autori hinnangul tagasivõitmine võlgnik ja võlgniku abikaasa õigust sõlmida ühisvara jagamise kokkulepet või sõlmida abieluvaraleping, kuid kohtulik kontroll ja tagasivõitmise seaduses sätestatud üldised eeldused tagavad võlgniku ja võlgniku abikaasade huvide kaitse. Samale seisukohale on jõutud ka

²¹⁷ *Supra nota* 51.

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ Alekand, A. (2017). *Supra nota* 74, lk 196.

²²⁰ Sutt, M. (2000). Tagasivõitmine pankrotimenetluses. – *Juridica*. Nr 10, 645-653, lk 648.

²²¹ *Ibid.*

²²² Alekand, A. (2017). *Supra nota* 74, lk 196.

maksejõuetusõiguse revisjoni analüüsis, mis käsitleb pankrotivara koosseisu ja ühisvara jagamist.²²³

2.3. Ühisomandi arvel nõuete rahuldamine võlgniku huvidest lähtudes

Ühiskonnas on seoses maksejõuetusega kaks omavahel vastanduvat seisukohta.²²⁴ Ühe seisukoha järgi on pankrot peaaegu kuritegu ja kui võlgnik ei suuda oma võlgu tasuda, siis tuleb seda teha tema järeltulijatel, ükskõik kui kaua selleks aega kulub, teise seisukoha järgi vaadatakse suutmatusele oma võlgu tasuda kui ebaõnnestumisele, mille tulemusel võlgniku vara jaotatakse võlausaldajate vahel võimalikult õiglaselt ja võlgnikul võimaldatakse alustada oma elu uuesti võlgadeta.²²⁵ Õiguskirjanduses on esitatud arvamusi, et ka seadusandja tegevuses on näha vastandlikku käitumist, kus ühelt poolt antakse võimalus võlavabastuseks ning ja lühendatakse aegumistähtaegu, kuid teisalt on seaduses kehtestatud võlgnikule ärikeeld ja seadusandja töötab välja järjest karmimaid meetmeid.²²⁶ Maksejõuetusõiguses on võlgniku kaitseks võetud vastu mitmeid õigusakte, mis võimaldavad võlgnikul võlgade ümberkujundamist.

Õiguskirjanduses on väidetud, et riigil on kohustus sotsiaalselt nõrgemas positsioonis oleva isiku heaks midagi tegema, näiteks maksma talle eluga toimetulekuks toetusi.²²⁷ Täitemenetluses aga ei ole nõutav riigipoolne toetus, vaid võlgniku kaitset tagavad normid, mis piiravad sissenõudja võimalusi nõude rahuldamiseks.²²⁸ Täitemenetluses on oluline, et võlgnik oleks teadlik oma õigustest, võimalustest ja kohustustest. Täitemenetluses peab kohtutäitur arvestama võlgniku majandusliku olukorraga, kuid võlgnik peab talle sellest õigeaegselt teada andma.²²⁹ TMS § 132 lg 1 järgi ei arestita sissetulekut, kui see ei ületa ettenähtud palga alammäära suurust või vastavat osa nädala või päeva sissetulekust.²³⁰

TMS § 46 lg 2 p 2 annab võimaluse kohtutäiturile menetlus peatada näiteks sel juhul, kui võlgnik raskelt haigestub. Kui aga täitemenetluse jätkamine on võlgniku suhtes ebaõiglane, siis võib kohus

²²³ *Supra nota* 205, lk 30.

²²⁴ Kõve, V. (2014). "Head" ja "halvad" võlgnikud ja võlausaldajad. – *Juridica*. Nr 4, 299-303, lk 302.

²²⁵ *Ibid.*

²²⁶ *Ibid.*

²²⁷ Alekand, A. (2009). Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. *Supra nota* 63, lk 31.

²²⁸ *Ibid.*

²²⁹ Kranich, H., Sarapuu, A. (2018). *Võlgniku ja võlausaldaja vastanduvate huvide tasakaal täitemenetluses*. Kättesaadav: https://www.tai.ee/images/Sotsiaaltoonr2_2018_Kranich_ja_Sarapuu.pdf, 08. märts 2019, lk 44.

²³⁰ *Supra nota* 51.

võlgniku avalduse alusel erandjuhul täitemenetluse peatada või täitmist pikendada või ajatada.²³¹ Kohus peab arvestama sissenõudja huve ning muid asjaolusid, muuhulgas võlgniku perekondlikku ja majanduslikku olukorda.²³²

Pankrotimenetluses sätestab PankrS § 55, et haldur kaitseb lisaks võlausaldaja õigustele ka võlgniku õigusi ja seisab võlgniku huvide eest.²³³ Seega on haldur keerulises olukorras: ta peab tagama võlausaldajate õiguste ja huvide kaitse, olles samal ajal kohustatud ka võlgniku huvide ja õiguste eest seisma.²³⁴ Antud säte tekitab praktikas siiski probleemse olukorra – ei saa korraga seista nii võlgniku kui ka võlausaldaja huvide eest, kuna võlgniku ja võlausaldaja huvid on tihti pigem vastandlikud. Võlgniku soov on oma vara säilitada ning ta võib üritada seda võlausaldaja eest nõ peita. Võlausaldaja aga tahab oma võlga kätte saada. Halduril on autori hinnangul võimatu mõlema huve ja õigusi võrdselt kaitsta. Tekkivale vastuolule on tähelepanu juhtinud ka Riigikohus lahendis nr 3-2-1-103-07, milles kohus on märkinud, et: „Vastavalt PankrS § 54 lg 1 on haldur võlgniku esindaja pankrotimenetluses ning esindab võlgnikku pankrotivaraga seotud vaidlustes kohtus.“²³⁵ Veel juhtis kohus viidatud lahendis tähelepanu asjaolule, et pankrotihaldur kaitseb siiski ka võlausaldaja huve ning võlgniku ja halduri huvid ei pruugi omavahel kattuda, mistõttu võlgniku hagi lahendamisel võidakse riivata võlausaldajate huve.²³⁶ Õiguskirjanduses on leitud, et pankrotiseaduse regulatsioon, mis paneb haldurile kohustuse seista vastandlike huvide eest, ei ole õnnestunud.²³⁷ Autor nõustub selle seisukohaga ning leiab, et võlgniku vastandlik tegevus pankrotihalduri tegevusele, kes on pankrotiseaduse järgi võlgniku seaduslikuks esindajaks, muudab pankrotihalduri funktsiooni võlgniku ja võlausaldaja huvide ja õiguste esindamisel küsitavaks.

Samas on pankrotiõiguses võlgniku kaitse laiem ning ei piirdu üksnes pankrotiseadusega ega täitemenetluse seadustikuga. Võlgniku kaitse põhimõtte järgi ei tohi võlgnikule võla tagasimaksmine olla ülejõukäiv ja tema kasutada peab jääma toimetulekuks vajalik miinimum. Selle põhimõttega seostub PankrS § 2, mille kohaselt tuleb välja selgitada võlgniku maksejõuetuse põhjus. Ka on võlgniku kaitseks PankrS § 92, mis sätestab võlgniku ärakuulamise põhimõtte.²³⁸

²³¹ *Ibid.*

²³² RKTkm 3-2-1-79-12.

²³³ *Supra nota* 117.

²³⁴ Viirsalu, P. (2008). Pankrotipesa problematika. – *Juridica*. Nr 6, 377-382, lk 378.

²³⁵ RKTko 3-2-1-103-07.

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ *Supra nota* 234, lk 378-379.

²³⁸ *Supra nota* 117.

Samas ei täpsusta PankrS § 92, millal peaks toimuma võlgniku ärakuulamine. Ka kohtupraktikast ei leia sellele küsimusele vastust.

2.4. Võlgniku abikaasa huvid täite – ja pankrotimenetluses

Abielu mõistet on sisustatud kui kahe teovõimelise isiku liiduna, kes osalevad õiguskäibes, ning teevad tehinguid, millega omandatakse vara ja võetakse kohustusi.²³⁹ Abikaasade vahelise isikliku suhte põhjal võib seadusandja määrata ühiste varaliste õiguste ja ühise varalise vastutuse tekkimise.²⁴⁰ Eesti kohtupraktika järgi on peamiseks vaidlusaluseks teemaks see, kas ja kui suures ulatuses on abielu või kooselu aluseks ühiste varaliste õiguste – ühise omandi – tekkimisele.²⁴¹ Abikaasade poolt abielu kestel omandatud vara suhtes tekivad abikaasadel seadusest tulenevalt ühised õigused (ühisomand) ning ühise omandi tekkimist eeldatakse.²⁴²

AÕS § 70 lg 4 sätestab, et ühisomand on kahele või enamale isikule üheaegselt kindlaksmääramata osades ühises asjas kuuluv omand.²⁴³ PKS § 24 kohaselt saavad abiellujad valida enne abiellumist seaduses toodud varasuhte.²⁴⁴ Juhul kui abikaasad ei vali abiellumisel varasuhet või ei sõlmi abieluvaralepingut, kohaldub seaduses ettenähtud varaühisuse vararežiim. Varaühisuse vararežiimis kuulub abikaasade ühisomandis olev asi tervikuna abikaasadele ühiselt. PKS § 28 lg 1 järgi teostavad abikaasad ühisvaraga seotud õigusi ja kohustusi ühiselt, kui ei ole kokku lepitud teisiti, ning abikaasadel on õigus vallata ühisvara hulka kuuluvaid esemeid ühiselt.²⁴⁵ PKS § 29 lg 1 esimese lause kohaselt, kui abikaasad valitsevad ühisvara ühiselt, võivad nad sellega tehinguid teha ja varaga seotud õigusvaidlusi pidada ainult ühiselt või teise abikaasa nõusolekul.²⁴⁶

Praktikas võib tekkida probleem, mil raske on kindlaks määrata, kas ese on abikaasade ühisvara või mitte. Autor on oma töö tõttu puutunud sageli kokku olukorraga, mil kinnistusraamatusse on omanikuna kantud vaid üks abikaasa. Varasemalt kantigi kinnistusraamatusse omanikuna vaid

²³⁹ Kullerkupp, K. Kama. P. (2002). Vabaabielu versus abielu: varalised suhted muutuvate kooseluvormide kontekstis. – *Juridica*. Nr 6, 359-3684, lk 363.

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² *Ibid.*, lk 364.

²⁴³ *Supra nota* 49.

²⁴⁴ *Supra nota* 4.

²⁴⁵ *Ibid.*

²⁴⁶ *Ibid.*

isik, kes kinnistu omandamise tehingu sõlmis. Veel võis juhtuda, et kinnistu omandati enne abielu, kuid kinnistusraamatusse kanti omandaja omanikuna sisse mitu kuud hiljem ning omandaja oli vahepeal abiellunud. Omand tekib AÕS § 64¹ kohaselt arvates omaniku kinnistusraamatusse kandmisest, mitte notariaalse lepingu sõlmimisest.²⁴⁷

Omandireformi käigus vallasasjade muutmisel kinnisasjadeks oli võimalik, et korter kui vallasasi omandati abielu kestel, kuid kinnistamise ajaks oli abielu lahutatud. Ka sel juhul on Riigikohtu ja notarite pikaajase praktika kohaselt siiski tegu ühisvaraga. Hoone, mis kuulus enne abielu sõlmimist vallasasjana ühele abikaasale, muutub ühisvaraks, kui maa erastatakse ja kinnistatakse abielu ajal. Veelgi enam notarite ja kohtunike abide koolitusel, kus viibis ka autor, jõuti seisukohale, et juhul kui kinnistu omanikuna on kinnistusraamatusse kantud omanikuna üks abikaasa ja abikaasad on sõlminud ühisvara jagamise lepingu, siis tuleb vaadata, kas ühisvara jagamise lepingus on olemas korrektne käsutustehing. Kui see puudub, siis praktikas nõutakse abikaasalt, kes pole kinnistusraamatusse omanikuna sisse kantud, nõusolekut kinnistu käsutamiseks. Ka õiguskirjanduses on juhitud tähelepanu kinnistusraamatu pidajate möödalaskestele omanikukannete tegemisel ning viidatud, et kinnistamispraktikas on teada juhtumeid, mil abielu kestel omandatud kinnisasja omanikuna kanti abikaasade ühise avalduse alusel kinnistusraamatusse vaid üks abikaasa.²⁴⁸ Järelikult ei pruugi omanikukanne kinnistusraamatus teatud juhtudel vastata tegelikkusele ega peegeldada abikaasade varasuhet. Sellist olukorda on nimetatud ka varjatud omandiõiguseks, mil ühe abikaasa kinnistusraamatusse kantud omandiõiguse kõrval eksisteerib varjatult mõlema abikaasa omandiõigus.²⁴⁹

Perekonnaseaduse eelnõu seletuskirjas leiti, et 1995. aasta perekonnaseaduses kehtinud sätted abikaasade ühisvara kohta on ajale jalgu jäänud ning neid tuleb muuta tänapäeva nõudmistele vastavaks.²⁵⁰ Uue perekonnaseaduse eesmärgiks oli õiguskirjanduse järgi teha „revolutsiooniline muudatus abikaasade varasuhetes.“²⁵¹ Uue perekonnaseadusega taheti muuhulgas kaotada abikaasade tugev varanduslik seotus ja ühisvara vormivaba jagamise lubatavus ühisvarasuhete kestel.²⁵² Põhjuseks asjaolu, et tugev varanduslik seotus muudab abikaasade vahelised varalised

²⁴⁷ *Supra nota* 100.

²⁴⁸ Tiivel, R. (2005). Abikaasade varasuhetest abieluvararegistri ja kinnistusraamatu valguses. – *Juridica*. Nr 7, 439-450, lk 450.

²⁴⁹ Rozenfelds, Janis. Talvoja, T. (2011). Varjatud omandiõigused. – *Juridica*. Nr 2, 175-181, lk 179.

²⁵⁰ Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri 55 SE II. 23.10.2006. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/982033c7-c2e1-2ce6-0479-ef2bf925488b>, 14.märts 2019.

²⁵¹ Anepaio, T. *Supra nota* 3, lk 193.

²⁵² *Supra nota* 250.

suhted keeruliseks ning kolmandad isikud ei saa aru, milline on tegelik õiguslik olukord, seda eriti seetõttu, et abielu lõppemine ei tähenda varaühisuse varasuhte lõppemist.²⁵³ Lisaks toodi perekonnaseaduse eelnõu seletuskirjas välja ka probleemid vastutuse osas ning abikaasade vaheliste tehingute osas (eelkõige maksustamisprobleem).²⁵⁴

Vastutuse problemaatika kohta on perekonnaseaduse eelnõu seletuskirjas esile toodud, et ühisvara vastutab ainult nn perekonna huvides võetud varalise kohustuse eest.²⁵⁵ Seega abikaasade kõigi muude kohustuste puhul võib vajalikuks osutada ühisvara jagamine, kuna lahusvarast ei pruugi kohustuse täitmiseks piisata ning tagajärjeks on see, et ühisvara jagatakse asjaolude alusel, mis ei ole seotud abieluga.²⁵⁶ Seejuures ei ole täitemenetluse vältel tagatud võlgnikuks mitteoleva abikaasa õigus ühisvara vallata, kasutada ja käsutada.²⁵⁷ Lisaks ei vasta niisugune vastutussuhete korraldus kolmandast isikust võlausaldaja huvidele, kuna nõude rahuldamise eeltingimuseks olev vara jagamise protseduur võib takerduda asjaolude taha, mis ei ole tema ja võlgnikust abikaasa vahelise võlasuhte üldse seotud.²⁵⁸

Kõige selle tõttu sooviti perekonnaseaduse eelnõus seadusjärgse varasuhtena kehtestada varasuhet, mis sarnaneb vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhtele. Vaatamata algsetele eesmärkidele perekonnaõiguslike varasuhete ümberkujundamisel, ei toonud uue perekonnaseaduse jõustumine 1. juulil 2010. aastal siiski kaasa oluliselt suuremat selgust ega ettenähtavust ei abikaasade endi ega ka kolmandast isikust võlausaldajate seisukohalt.²⁵⁹ Ühisvara mõistega seoses on perekonnaseaduses endiseks jäänud üldine põhimõte, et abielu kestel omandatud varalised väärtused muutuvad abikaasade ühisvaraks, ehkki võrreldes eelnevalt kehtinud perekonnaseaduse sätetega on arusaadavamalt kehtestatud põhimõte, et lahusvara arvel omandatud vara jääb ka pärast abiellumist põhimõtteliselt lahusvaraks.²⁶⁰ Seevastu abielu kestel võetud kohustusi peetakse ühisvara koormavaks üksnes piiratud eeldustel, s.o vaid, kui kohustuse tekkimise eest vastutavad mõlemad abikaasad.²⁶¹

²⁵³ *Ibid.*.

²⁵⁴ *Supra nota* 250.

²⁵⁵ *Ibid.*.

²⁵⁶ *Ibid.*.

²⁵⁷ *Supra nota* 249.

²⁵⁸ *Supra nota* 247.

²⁵⁹ *Supra nota* 2, lk 454.

²⁶⁰ *Ibid.*.

²⁶¹ *Ibid.*.

Õiguskirjanduses on varaühisuse kohta öeldud, et: „Varaühisust võib abielu kestel vaadelda vahendina, mis aitab kaasa mõlema abikaasa eluliste vajaduste katmisele, s.t nende ülalpidamisele, sest ühine omand abielu kestel omandatud esemete suhtes annab mõlemale abikaasale õiguse tarbida ühisvara võrdses ulatuses.“²⁶² Kuidas aga saab üks abikaasa kaitsta oma huve olukorras, kui teise abikaasa tegevus ohustab abikaasade ühist vara? PKS § 26 kohaselt kaitstakse abikaasa varalisi huve teise abikaasa tegude eest peamiselt ühisvara ühise käsutamise õiguse kaudu, mis tähendab, et kui üks abikaasa soovib ühisvaraga tehinguid teha, on tal vaja teise abikaasa nõusolekut.²⁶³ Probleem tekib aga sellest, et kuigi ühisvaraga tehtavateks tehinguteks on vajalik mõlema abikaasa nõusolek, ei tee ei tee kehtiv seadusjärgne varaühisuse varasüsteem vahet, mis on käsutuse esemeks - kas näiteks perekonna ühine eluruum või mingi ettevõtluse eesmärgil kasutatav vara - oluline on vaid see, et vara on omandatud abielu kestel.²⁶⁴ Autori hinnangul rikub abikaasade ühisvaraks olevale kinnisasjale ühe abikaasa võlgade katteks käsutuskeelu seadmine perekonnaseaduse nõuet, et abikaasad käsutavad ühisvara ühiselt.

Tsiviilasjas nr 3-2-1-113-15 esitas kohtutäitur maakohtu kinnistusosakonnale kinnistamisavalduse, milles palus kanda abikaasadele kuuluvale kinnisasjale keelumärke kinnisasja käsutamise keelamiseks sissenõudja I, sissenõudja II ja kohtutäituri kasuks.²⁶⁵ Kohtutäitur alustas sissenõudja I avalduse alusel täitemenetlust ühe abikaasa vastu ja sissenõudja II avalduse alusel teise abikaasa vastu.²⁶⁶ Abikaasad olid kinnistusraamatusse sisse kantud ühisomanikena. Kohtunikuabi jättis kinnistamisavalduse rahuldamata ja kohustas kohtutäiturit esitama kummagi abikaasa nõusoleku. Riigikohus asus antud lahendis järgmisele seisukohale: „Õige on kohtute järeldus, et asjas ei saa kanda kinnistusraamatusse abikaasade ühisvara hulka kuuluva kinnisasja kohta käsutamise keelumärget ilma teise abikaasa nõusolekuta. Kohtutäitur saab pöörata sissenõude abikaasade ühisvarale üksnes juhul, kui võlgnikuks mitteolev abikaasa on sellega nõus või kui täitmisel on mõlemat abikaasat kohustust täitma kohustav täitedokument. TMS § 14 lg 1 mõtte kohaselt saab teise abikaasa nõusolekuta ühisvarale sissenõude pöörata üksnes siis, kui täitmisel olevast täitedokumentidest või -dokumentidest tuleneb mõlema abikaasa ühine kohustus sama võlausaldaja vastu. Nõusoleku puudumisel tuleb ühisvara hulka kuuluvale kinnisasjale sissenõude pööramiseks kinnisasi esmalt jagada.“²⁶⁷

²⁶² *Supra nota* 239, lk 364.

²⁶³ *Supra nota* 4.

²⁶⁴ *Ibid.*

²⁶⁵ RKTko 3-2-1-113-15

²⁶⁶ *Ibid.*

²⁶⁷ *Ibid.*

Tsiviilasjas nr 3-2-1-111-15 leidis Riigikohtu tsiviilkolleegium, et pankrotivõlgniku abikaasa kohaseks õiguskaitsevahendiks oleks ühisvara jagamine, mitte osalemine koos pankrotihalduriga pankrotivarasse kuuluva nõude täitmiseks alustatud kohtumenetluses.²⁶⁸ Kohtu hinnangul ei ole pankrotivõlgnikul pankrotiseaduse järgi õigust nõuda enda kaasamist pankrotivarasse kuuluva nõude täitmiseks alustatud kohtumenetlusesse, kuna õigus võlgniku vara valitseda läheb üle pankrotihaldurile pankroti väljakuulutamise järel.²⁶⁹ Seega on antud lahendis kohtu hinnangul võlgniku abikaasal võimalus enda huve pankrotimenetluses kaitsta nõudes ühisvara jagamist. See tähendaks, et võlgniku abikaasa osa eraldataks võlgniku osast ühisomandist ning võlgniku abikaasa ei kaotaks oma osa ühisvarast pankrotipessa. Selline õiguskaitsevahend aga ei pruugi autori hinnangul olla võlgniku abikaasa huve kaitsev juhul, kui jagatakse abikaasade ühisvaraks olevat kinnisasja, mis on abikaasade ühine elukoht, kuna võlgniku abikaasat ähvardaks oht kaotada eluase.

Kohtupraktikas on asutud seisukohale, et juhul kui haldur on võõrandanud pankrotimenetluses võlgniku abikaasale kuulunud vara või võlgniku abikaasa vara ei ole säilinud, saab võlgniku abikaasa PankrS § 123 lg 4 alusel nõuda vara eest rahalist hüvitist pankrotivara arvel PankrS § 146 lg 1 p 1 kohaselt.²⁷⁰ Kuna pankroti korral peab võlgniku ja tema abikaasa vara jagama PankrS § 122 järgi, ei saa abikaasad nõuda ühisvara jagamist PKS § 18 alusel.²⁷¹ Ühisvara võlgniku lahusvarana pankrotivara hulka arvamisel, on võlgniku abikaasal õigus esitada oma rikunud õiguste kaitseks hagi ühisvara jagamiseks ja oma osa välistamiseks vastavalt PankrS § 122 lg 5 toodud tähtaja jooksul.

Tsiviilasjas nr 3-2-1-162-16 on Riigikohus analüüsinud, kas tsiviilkohtumenetluses ühe abikaasa vastu esitatud hagi tagamiseks on võimalik kanda kinnistusraamatusse keelumärke, mille kohaselt on abikaasade ühisvara hulka kuuluva kinnisasja käsutamine keelatud sellel abikaasal, kes on tsiviilasjas kostja.²⁷² Kohus on varem leidnud, et selline tagamine on võimalik olukorras, kus kriminaalmenetluses on ühe abikaasa vastu esitatud tsiviilhagi ja soovitakse selle tagamiseks kanda kinnistusraamatusse keelumärke, mille kohaselt on abikaasade ühisvara hulka kuuluva

²⁶⁸ RKTko 3-2-1-111-15.

²⁶⁹ *Ibid.*

²⁷⁰ RKTko 3-2-1-103-07.

²⁷¹ *Ibid.*

²⁷² RKTkm 3-2-1-162-16.

kinnisasja käsutamine keelatud sellel abikaasal, kes on kriminaalasjas kahtlustatav, süüdistatav või tsiviilkostja.²⁷³ Kohus leidis, et ka tsiviilkohtumenetluses hagi tagamise määruse alusel keelumärke sisse kandmisel on võimalik kanda kinnistusraamatusse keelumärke, millega keelatakse kinnisasja käsutamine vaid kostjaks oleval abikaasal.²⁷⁴ Niisuguse keelumärke sisse kandmiseks ei ole vaja teise abikaasa nõusolekut.²⁷⁵

Sarnaselt on Riigikohus määruuses nr 3-3-1-15-12 p 46 leidnud, et maksuseadusest tuleneva rahalise nõude või kohustuse tagamiseks on võimalik esitada taotlus, mille kohaselt seatakse keelumärke ühisomandisse kuuluvale kinnisasjale nii, et selle käsutamine keelatakse üksnes maksukohustuslasel.²⁷⁶ Riigikohtu lahend tsiviilasjas nr 3-2-1-162-16 tähendab, et antud asjas oli kinnisasja käsutamine on keelatud lisaks võlgnikule ka võlgniku abikaasal. Keelumärke kandmiseks kinnistusraamatusse on kinnistusraamatusseaduse (KRS) § 34¹ lg 1 ja lg 2 p 7²⁷⁷ kohaselt vaja kinnisasja omaniku nõusolek, ehk viidatud lahendi puhul võlgniku abikaasa nõusolek. Kohus põhjendas oma seisukohta sellega, et kinnisvõla abikaasade ühisvara ning ühisvara saavad käsutada abikaasad vaid ühiselt ning seetõttu ei ole keelumärke seadmine ühe abikaasa suhtes teise abikaasa omandiõiguse ebaproportsionaalne piirang.²⁷⁸ Veel leidis kohus, et kuigi keelumärkel võib olla mõju võlgnikuks mitteoleva abikaasa õigusele ühisomandit käsutada, on see piirang ajutine ning võlausaldaja õigustatud huve arvestades mõistlik. Antud lahend on märkimisväärne, kuna sellega on Riigikohus asunud vastupidisele seisukohale võrreldes oma varasema praktikaga ning see võib tähendada sarnaseid lahendeid ka tulevikus, mis autori hinnangul võib tähendada ohtu, et võlgniku abikaasa omandiõigust hakatakse liigselt piirama ja riivata võlgniku abikaasa põhiseaduslikke õigusi.

Võlgniku abikaasa huve kaitseb ka kohtute korduvalt väljendatud seisukoha kohaselt see, et ühe abikaasa pankroti korral saab ühisvara jagamise lepingu tunnistada kehtetuks vaid kohtu kaudu.²⁷⁹ Pankrotihaldur ei saa tühistada abikaasade ühisvara jagamise kokkulepet ning samuti ei saa pankrotihaldur sõlmida võlgniku asemel abieluvaralepingut. Autor nõustub selle seisukohaga ning leiab, et selline põhimõte tagab võlgniku abikaasa õiguste kaitse. Kui haldur saaks abieluvaralepingut sõlmida, rikuks see perekonnaseaduse imperatiivset põhimõtet ning lisaks

²⁷³ *Ibid.*

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ *Ibid.* Vt ka RKTko 3-2-1-62-16 p 14.

²⁷⁶ RKTko 3-3-1-15-12.

²⁷⁷ Kinnistusraamatusseadus. RT I, 29.06.2018, 16.

²⁷⁸ *Supra nota* 268.

²⁷⁹ RKTko 3-2-1-36-13.

riivaks võlgniku ja tema abikaasa põhiõigusi kui haldur saaks ilma kohtuta ühisvara jagamise lepingu kehtetuks tunnistada. Vaid kohus saab hinnata asjaolusid ning kaaluda erapooletult poolte huve. Halduri huvi on seevastu võlausaldajate nõuete täitmine.

Kohtupraktika kohaselt ei kuulu abikaasade ühisvara hulgas olevad esemed enne ühisvara jagamist pankrotivara hulka ning seega ei saa pankrotihaldur ühisvara jagamiseks avalikku enampakkumist korraldada.²⁸⁰ Autori hinnangul on ka see põhimõte võlgniku abikaasa õigusi arvestav ja kaitsev. See välistab ohu, et võlgniku abikaasa osa ühismandist võõrandatakse. Tsiviilasjas nr 3-2-1-95-15 on Riigikohus asunud seisukohale, et kui nt võlgniku abikaasa väidab täitemenetluses täiturile, et vara, millele täitur on asunud formaalsest võlgnikule kuulumise eeldusest lähtudes sissenõuet pöörama, kuulub talle (ühisvarana), võib täitur taotleda vara arestist vabastamiseks sissenõudjalt ja võlgnikult selleks vajalikke tahteavaldusi.²⁸¹ Juhul kui sissenõudja avaldust ei esita või võlgnik vara aresti alt vabastamisega ei nõustu, saab võlgniku abikaasa esitada TMS §-s 222 sätestatud hagi sissenõudja ja võlgniku vastu. Võlgniku abikaasa saab oma õigusi kaitsta ka kinnistusraamatu paranduskannet taotledes. Veel saab võlgniku abikaasa nõuda kahju hüvitamist VÕS § 1043, VÕS § 1045 lg 1 p5 ja VÕS § 1050 alusel. Analüüsidest kohtupraktikat saab järeldada, et kuna võlgniku abikaasa on täite – ja pankrotimenetluses menetlusosaline ja ning sellest tulenevalt on võlgniku abikaasal võimalik oma õigusi kaitsta esitades seisukohti ja vaidlustades otsustusi. Täitemenetluses on tagasivõitmise regulatsiooni kohaselt vajalik täita tagasivõitmise eeldused.

Ühisvara jagamise tagasivõitmise kohta täitemenetluses on kolleegium tsiviilasjas nr 2-15-1664/48 selgitanud, et: „TMS § 190 on tagasivõitmise erikoosseis, mille puhul TMS §-s 188 sätestatud eeldused ei kohaldu, sest TMS § 190 järgne võlausaldaja huvide kahjustamise eeldus tuleneb sellest, et võlausaldajal on ebaõnnestunud täitemenetlus võlgniku lahusvara arvel.“²⁸² Teisalt tähendavad tagasivõitmise sätted seda, et abikaasade vabadus sõlmida abieluvaralepingut või jagada ühisvara, on piiratud. Autori hinnangul võib see omakorda aga riivata võlgniku abikaasa õigusi. Pankrotimenetluses kaitseb võlgniku abikaasa õigusi võimalus vaidlustada talle kuuluva vara ekslik pankrotivarasse arvamine. Siiski kestavad kohtuvaidlused pikalt ning seetõttu ei pruugi lahendus olla piisavalt kiire ning see võib kahjustada võlgniku sotsiaalset ja majanduslikku olukorda. Autor on seisukohal, et õiguslik regulatsioon ei määratle selgelt, kuidas pöörata

²⁸⁰ RKTko 3-2-1-108-15. Vt ka RKTko 3-2-1-38-14.

²⁸¹ RKTko 3-2-1-95-15.

²⁸² RKTko 2-15-1664/48.

sissenõue abikaasade ühisvarale ning pankrotiseadust tuleks selles osas täiendada. Reeglina jagatakse sundmenetluse käigus kinnisasi, mis on perekonna ühiseks eluruumiks ning autor nõustub õiguskirjanduses esitatud seisukohaga, et pankrotiseadust võiks muuta ning välistada perekonna ühise eluruumi arvamine pankrotivara hulka.²⁸³

²⁸³ *Supra nota* 203, lk 30.

3. ÜHISOMANDI REGULATSIOON TÄITE – JA PANKROTIMENETLUSES TEISTES RIIKIDES

Ühisvara printsiip oli Euroopas kasutusel juba keskajal, seda põhimõtet eelistati talupoegade ja linnakodanike poolt abielusuhete reguleerimisel.²⁸⁴ Heites pilgu tänasele Euroopale, tuleb tõdeda, et kõigis Mandri-Euroopa riikides toob abielu sõlmimine endaga abikaasadele automaatselt kaasa ka teatud abikaasadele omased varalised tagajärjed, st riigid on kehtestanud seadusjärgse varasuhte, et tagada abikaasadele kohane ja turvaline varavahekord ka siis, kui abikaasad ise teadlikult midagi oma varaliste õiguste ja huvide kaitseks ette ei võta, ja seda isegi juhul, kui abikaasad sellist vajadust enesele abielu sõlmimise ajal ei teadvusta.²⁸⁵

Abikaasade varasuhted on riigiti väga erinevad. Euroopa riikide puhul saab varasuhted peamiselt jaotada kahte suurde gruppi – varaühisus või varalahusus.²⁸⁶ Varaühisuse korral kuulub vara kas täielikult või osaliselt abikaadadele ühiselt ning sellest tulenevalt toimub ka vara valitsemine ühiselt ning võlgade eest vastutatakse ühiselt.²⁸⁷ Euroopa riigid jagunevad vastavalt abikaasade vahel kehtivale varasuhetele romaani õigusperekonna õiguskorraks, kuhu kuuluvad enamik Kesk- ja Ida-Euroopa riike ning Põhjamaade ja germaani õiguskorraks.²⁸⁸

3.1. Ühisomandi regulatsioon teistes riikides

Eesti on oma perekonnaseaduse väljatöötamisel kasutanud peamiselt Saksamaa, Hollandi ja ka Soome eeskju. Saksamaal kehtib abikaasade vahel vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe kui just abikaasad ei lepi abieluvaralepinguga teisiti kokku.²⁸⁹ Vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe tähendab, et abielu ajal omandatud vara on selle abikaasa lahusvara, kelle nimel vara on.

²⁸⁴ Anepaio, T. *Supra nota* 3, lk 193.

²⁸⁵ Hallik, L. *Abikaasade varasuhete süsteem uues perekonnaseaduses Privaatautonomia – abikaasade varasuhete reguleerimise võluvits?* Kättesaadav: <http://media.voog.com/0000/0038/9691/files/31Hallik.pdf>, 14.märts 2019, lk 2.

²⁸⁶ Degener, K. (2016). *Abikaasade vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe*. Kirjastus: Tartu Ülikool, lk 24.

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ *Ibid.*

²⁸⁹ Bürgerliches Gesetzbuch § 1363. Kättesaadav: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>, 19. aprill 2019.

See tähendab, et lisaks enne abielu omandatud varale on abikaasa isiklik vara ka abielu kestel omandatud vara. Kui abielu lõppeb, siis määratakse kindlaks kummagi abikaasa varaseis ning selgitatakse välja summa, mille võrra abikaasa lõppvara ületab tema algvara.²⁹⁰ Algvara on vara, mis kuulus abikaasale varasuhte tekkides²⁹¹ ning omandatud vara, millest on maha arvestatud võlad ja kohustused.²⁹² Lõppvara on vara, mis kuulub abikaasale varasuhte lõppemisel ning millest arvestatakse maha võlad ja kohustused.

Soome abieluseaduse (Avioliittolaki) § 34 kohaselt on nii enne abielu sõlmimist ühele abikaasale kuulunud ja ka abielu kestel omandatud vara selle abikaasa lahusvara, kes vara omandas.²⁹³ Sealjuures ei ole oluline, kas tegemist on kinnis – või vallasasjaga. Ühisvara jagatakse abielu lõppedes abikaasade vahel. Samas saab kinkija, pärandaja või kindlustusvõtja määrata, et vara ei hakka kuuluma abikaasade ühisvara hulka.²⁹⁴ Vastavalt Soome abieluseadusele valitseb kinnisvara omav abikaasa seda abielu kestel iseseisvalt.²⁹⁵ Kui tegemist on ühe abikaasa ainuomandis oleva perekonna ühise elukohana, siis on käsutamiseks vajalik teise abikaasa nõusolek ning nõusoleku puudumisel võib abikaasa tehingu vaidlustada.²⁹⁶ Kui abikaasad on kinnisvara ühisomanikud, on käsutustehinguks vajalik mõlema abikaasa osavõtt tehingust.²⁹⁷ Seega Soome õiguses kehtib põhimõte, mille kohaselt jääb abikaasa abielu kestel enda poolt omandatud vara ainuvalitsejaks, kuid abielu lõppedes jagatakse vara abikaasade vahel võrdselt.²⁹⁸ Seda on nimetatud ka edasilükatud varaühisuseks.²⁹⁹ Eesti perekonnaseadus annab abikaasadele võimaluse valida lisaks varaühisuse varasuhtele ka varalahususe varasuhte või vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte.³⁰⁰ Arvestades inimeste üha suurenevat varalist iseseisvust ja hilisemat abiellumisiga, annavad nii varalahususe varasuhe kui ka vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe mõlemale abikaasale suurema varalise sõltumatuse kui varaühisuse varasuhe. Tehinguid saab kumbki abikaasa oma varaga teha teise abikaasa nõusolekuta. Varalahusus, mil abikaasad on teineteisest varaliselt täiesti sõltumatud, ei taga samas erinevalt vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhetest

²⁹⁰ *Ibid* § 1373.

²⁹¹ *Ibid* § 1374 lg 1.

²⁹² *Ibid* 1374 lg 2.

²⁹³ Avioliittolaki. Kättesaadav: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>, 19.aprill 2019.

²⁹⁴ *Ibid* § 35.

²⁹⁵ *Ibid* § 36.

²⁹⁶ *Ibid* § 58.

²⁹⁷ *Ibid*.

²⁹⁸ *Supra nota* 286, lk 30.

²⁹⁹ *Ibid*, lk 28.

³⁰⁰ *Supra nota* 4.

varaliselt halvemal positsioonil oleva abikaasa huve sama tõhusalt. Autori ei ole leidnud kohtulahendeid, mis puudutaks abikaasadevahelist vaidlust vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte lõpetamiseks ning tuginedes lisaks autori enda tööalasele praktikale, on autor seisukohal, et Eestis ei ole vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte abikaasade seas kuigi levinud.

Saksamaal ei ole sätestatud kohustuslikku varasuhet, abikaasadel on teatud ulatuses vabadus oma varasuhteid ise reguleerida abieluvaralepinguga.³⁰¹ Saksamaa tsiviilkoodeksi (BGB)³⁰² kohaselt on abikaasadel võimalik valida kahe varasuhte vahel – lahusvara (*Gütertrennung*) ja ühisvara (*Gütergemeinschaft*).³⁰³ Juhul kui abikaasad ei lepi abieluvaralepinguga varasuhtes kokku, siis kohaldub seadusjärgne varasuhe, milleks on vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte (*Zugewinnungsgemeinschaft*).³⁰⁴ Šveitsi tsiviilkoodeksi (ZGB) art 188 kohaselt lõppeb pankrotimenetluse korral abikaasade varasuhte automaatselt seaduse jõul.³⁰⁵ Šveitsi tsiviilkoodeksi art 189 kohaselt on järelvalveorganil õigus nõuda kohtu kaudu abikaasade varaühisuse varasuhte lõpetamist kui ühel abikaasal on tekkinud võlg ja tema osale ühisomandist tahetakse pöörata sissenõue.³⁰⁶ Pärast võlanõude täitmist on abikaasal õigus nõuda varaühisuse varasuhte kehtima hakkamist või siis sõlmida abieluvaraleping, millega lepatakse kokku vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhtes.³⁰⁷ Autor on seisukohal, et ka Eestis võiks kaaluda ühe võimaliku variandina muuta pankrotiseadust selliselt, et varaühisuse varasuhte lõppeks pankrotimenetluse algatamisega automaatselt. Samuti nõustub autor õiguskirjanduses esitatud ettepanekuga, et sarnaselt Šveitsi süsteemile, tuleks soodustada abikaasade kohtuvälist kokkulepet ühisvara jagamiseks.³⁰⁸

Hollandis on kasutusel universaalne varaühisus, mis tähendab, et lisaks abielu kestel omandatud varale kuulub abikaasade ühisvara hulka ka enne abielu sõlmimist omandatud vara.³⁰⁹ Ka Eesti aladel kehtinud Balti Eraseaduse kohaselt oli mõlemal abikaasal õigus poolele vara mõttelisele

³⁰¹ Schwab, D., Gottwald, P., Büttner, E. 2001. *International Encyclopaedia of Laws. Family and Succession Law.* - Ed Pintens, W. Vol 2. Kluwer International. The Hague-London-Boston. Supplement 12, pp 107.

³⁰² BGB § 1408 jj.

³⁰³ *Supra nota* 301, pp 107.

³⁰⁴ *Ibid.*

³⁰⁵ Schweizerisches Zivilgesetzbuch art 188. Kättesaadav: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html#a80>, 19. aprill 2019.

³⁰⁶ *Ibid*, art 189.

³⁰⁷ *Ibid*, art 191.

³⁰⁸ *Supra nota* 221, lk 27.

³⁰⁹ Burgerlijk Wetboek art 1:93. Kättesaadav: https://www.trans-lex.org/600900/_new-netherlands-civil-code-/, 19. aprill 2019.

osale, kuid ühisvara valitsemine oli täielikult mehe otsustada.³¹⁰ Hollandi tsiviilseadustiku kohaselt on erandiks kinke või pärimise teel omandatud vara, mille kohta kinkija või pärandaja on teinud eraldi tahteavalduse kingitavat või pärandatavat vara mitte abikaasade ühisvara hulka arvata.³¹¹ Vastavalt Hollandi tsiviilseadustikule jagatakse abielu lõppedes ühisvara abikaasade vahel võrdselt.³¹² Sarnane põhimõte on ka Eesti kehtivas perekonnaseaduses, et kinke või pärimise teel omandatud vara on abikaasa lahusvara, kuid erinevalt Hollandi regulatsioonist ei ole vaja kinkija või pärandaja vastavasisulist tahteavaldust. Kinkimise või pärimise teel ühe abikaasa poolt omandatud vara on automaatselt selle abikaasa lahusvara. Autor peab siinkohal mõistlikuks Eesti süsteemi, kuna võrreldes Hollandi regulatsiooniga on see lihtsam ja üheselt mõistetav. Kui asi on saadud tasuta, ei ole selle saamiseks panustatud ühisvaraga ning seetõttu ei ole õiglane arvata tasuta saadud eset ühisvara hulka.

Sarnaselt Eestile on ka Prantsusmaal abikaasade lahusvaraks enne abielu omandatud vara ning abielu kestel kinke ja pärimise tee omandatud vara.³¹³ Samas Belgia tsiviilseadustiku art 1398 kohaselt kuulub abikaasade ühisvara hulka kogu vara, mille abikaasad om omandanud varasuhte kestel.³¹⁴ Luksemburgi tsiviilseadustiku kohaselt kui abikaasad ei ole enne abielu sõlmimist muu varasuhtes kokku leppinud, jääb kehtima seadusjärgne varasuhe, milleks on varaühisuse varasuhe.³¹⁵ Ka Eesti perekonnaseaduse regulatsioon lubab abikaasadel enne abielu sõlmimist varasuhte valikus kokku leppida ning kokkuleppe puudumisel hakkab kehtima seadusjärgne varasuhe, milleks on varaühisuse vararežiim.³¹⁶

Varaühisuse varasuhtel on ajaloolised ja ühiskondlikud põhjused, mis tulenesid sellest, et mees otsustas vara üle ning naisel ei olnud vara osas kaasa rääkida.³¹⁷ Varaühisuse varasuhe kujuneski välja neil aegadel, mil mees oli perekonnapea.³¹⁸ Tänapäeva Lääne-Euroopa, eriti Saksamaa süsteem annab abikaasadele teatava iseseisvuse ja valikuvabaduse. Põhjamaades ja Lääne-Euroopas on võetud kasutusele pigem varalahususe ja vara juurdekasvu tasaarvestuse süsteem ning abikaasadel on endil võimalus valida erinevate varasuhte vahel. Selline lähenemine annab

³¹⁰ *Supra nota* 3, lk 194.

³¹¹ *Supra nota* 308, art 1:94.

³¹² *Ibid*, art 1:100.

³¹³ Code Civil art 1400. Kättesaadav: www.legifrance.gouv.fr, 12.aprill.2019.

³¹⁴ Code Civil Belge art 1398. Kättesaadav: <http://www.droitbelge.be/codes.asp>, 12. aprill 2019.

³¹⁵ Code Civil Luxembourg art 1400. Kättesaadav: www.legilux.public.lu, 12. aprill 2019.

³¹⁶ *Supra nota* 4.

³¹⁷ *Supra nota* 3, lk 194.

³¹⁸ *International Encyclopaedia of Comparative Law. Persons and Family*. Vol IV. Tübingen: Mohr Siebeck.2007. – Ed. Chloros, A., Rheinstein, M., Glendon, M. A., pp 52.

abikaasadele varalise iseseisvuse ja lubab abielu kestel oma varaga tehinguid teha ilma teise abikaasa nõusolekuta. Ida-Euroopa riikides valitseb peamiselt varaühisuse varasuhe ning varasuhte lõppemisel jagatakse ühisvara abikaasade vahel kas vastavalt kokkuleppele või abikaasade vahel võrdselt. 2010. aastal kehtima hakanud perekonnaseadusega planeeriti perekonnaseaduse eelnõu seletuskirja kohaselt üle minna vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhtele, kuid see mõte ei teostunud.

Autori hinnangul ei vasta varaühisuse varasuhe enam tänapäeva põhimõtetele, eriti arvestades asjaolu, et statistika kohaselt lahutatakse Eestis üle poolte sõlmitud abieludest.³¹⁹ Ka perekonnaseaduse eelnõu seletuskirjas on varaühisuse miinusena välja toodud abikaasade tugev varanduslik seotus, mis muuhulgas tähendab ka seda, et majandustegevusega tegeleva abikaasa riskid laienevad ka tema abikaasale.³²⁰ Autor on seisukohal, et tulenevalt eeltoodust võiks Eesti perekonnaseadust muuta ning kehtestada seadusjärgse varasuhtena vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte. Soomes on vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe kehtinud juba alates 1930ndatest ning ei ole realiseerunud need probleemid, mida Eestis uue perekonnaseaduse väljatöötamisel kardeti, näiteks ühisvara võõrandamine kolmandatele isikutele enne abielu lahutamist.³²¹

Eestis kehtiv seadusjärgne vararežiim on võrreldav Hollandi seadusjärgse vararežiimiga. Nii nagu Eestis, kuulub ka Hollandis abielu kestel omandatud vara abikaasade ühisvara hulka. Õiguskirjanduses on Hollandi varasuhete süsteemi peetud küll unikaalseks, kuid selle miinusena on välja toodud, et see ei vasta enam tänapäevastele arusaamadele eelkõige abikaasade majandusliku võrdsuse osas.³²² Belgias, Luksemburgis ja Prantsusmaal on omane varaühisuse varasuhe ning sarnaselt Eesti perekonnaseadusega eristatakse vara, mis kuulub varaühisuse kestel abikaasa lahusvara hulka (kinke ja pärimise teel omandatud vara). Saksamaal ja Soomes kehtib abikaasade vahel abielu ajal varalahusus, mis tähendab, et abikaasad saavad reeglina tehinguid teha iseseisvalt, ilma teise abikaasa nõusolekuta, ja perekonna ühise eluruumi osas, mis on seaduses eriliselt kaitstud.

³¹⁹ Statistikaameti andmed abielude ja lahutuste kohta. Kättesaadav: <http://www.stat.ee/34272?highlight=abielud,lahutused>, 12. aprill 2019.

³²⁰ *Supra nota* 250, lk 10.

³²¹ Justiitsministeerium. *Abielust ja abieluvarast Soomes ja Eestis*. Kättesaadav: <https://www.rmp.ee/ettevotlus/kasulikiteada/abielust-ja-abieluvarast-soomes-ja-estis-2008-04-08>, 23. aprill 2019.

³²² Boele-Woelki, K. (1997). *The Road Towards a European Family Law*. *Electronic Journal of Comparative Law*, pp 12.

Kokkuvõtvalt võib seadusjärgsed varasuhted riigiti jagada kahe kahte rühma. Esiteks riigid, mille seadusjärgne varasuhte baseerub ühisele omandile, mida abikaasad ühiselt käsutavad. Teise rühma moodustavad riigid, kus abikaasadele on antud abielu kestel varaline iseseisvus ning abikaasad käsutavad enda nimel olevat vara iseseisvalt. Esimese rühma riikides jagatakse abielu kestel omandatud vara abielu lõppedes abikaasade vahel võrdselt, teise rühma riikides on kasutusel kaks variant – võrdne jagamine või vara jagamine vara tasaarvestuse põhimõtte järgi. Seega isegi kui abielu kestel on abikaasadel õigus varaga iseseisvalt tehinguid teha, siis abielu lõppedes jälgitakse, et üks pool ei satuks majanduslikult raskustesse ja abielu kestel omandatud vara jagatakse abikaasade vahel reeglina võrdselt. Õiguskirjanduses on ühisvara varasuhte positiivseks küljeks peetud abikaasade ühtekuuluvustunde tekkimist ning varalahususe varasuhte eeliseks abikaasade majanduslikku iseseisvust.³²³

3.2 Ühisomandi regulatsioon täite - ja pankrotimenetluses teistes riikides

Vastavalt Soome abieluseadusele (Avioliittolaki) vastutavad mõlemad abikaasad solidaarselt võla eest, mida ükskõik kumb abikaasa on perekonna ülalpidamiseks kandnud, samas ei vastuta abikaasad solidaarselt juhul, kui võlausaldaja oli teadlik asjaolust, et abikaasad elasid eraldi.³²⁴ Mõlemad abikaasad on ainuisikuliselt vastutavad võlgade eest, mis on tekkinud enne abielu või selle ajal.³²⁵ Abikaasad vastutavad solidaarselt võlgade eest, mida nad on abielu ajal koos kandnud, kui ei ole teisiti kokku lepitud.³²⁶

Hollandi tsiviilkoodeksi artikli 102 lg 1 kohaselt on abikaasad solidaarvõlgnikud ning kumbki abikaasa vastutab võrdselt pooles osas ühisvaral lasuvate nõuete eest.³²⁷ Eristada tuleb ühe abikaasa eraldi võlga ühisvara hulka kuuluvast võlast.³²⁸ Hoolimata sellest on võlausaldajal Hollandi tsiviilkoodeksi artiklile 1:96 õigus nõuda võla tasumiseks ühisvara hulka kuuluva eseme võõrandamist.³²⁹ Samas on võlgniku abikaasal õigus esitada vastuväide ühisvara hulka kuuluva

³²³ *Supra nota* 286, lk 30.

³²⁴ *Supra nota* 293.

³²⁵ *Ibid* § 52.

³²⁶ *Ibid* § 53.

³²⁷ *Supra nota* 305, art 102 pp 1.

³²⁸ *International Encyclopaedia of Laws. Family and Succession law*. Vol 2. Kluwer Law International. The Hague. 1997. – Ed. Printers, W., pp 118.

³²⁹ *Supra nota* 309, art 1:96 pp 1.

Võrreldes Eesti perekonnaseaduse sätteid BGB-ga saab ühise põhimõttena välja tuua asjaolu, et tehingute eest, mida abikaasad teevad perekonna tavapärase vajaduste rahuldamiseks, vastutavad abikaasad solidaarselt. See tähendab, et kui üks abikaasa teeb perekonna vajaduste rahuldamiseks tehingu, millest tekivad kohustused, muutub ka tema abikaasa võlgnikuks. Saksa õiguskirjanduses on taolise põhimõtte üle vaieldud, kuid pooltargumendiks on väide, et perekonna huvides tehtud tehingud on tehtud ka teise abikaasa heaks ning seetõttu on põhjendatud abikaasade solidaarvõlgnikuks olemine.³⁴² Ka Soome abieluseaduse kohaselt vastutavad abikaasad solidaarselt ühiselt võetud kohustuste eest, kuid erinevus võrreldes Eestiga on see, et kui võlausaldaja oli teadlik, et abikaasad ei ela enam koos, siis ei ole abikaasad solidaarvõlgnikeks. Hollandi tsiviilseadustiku järgi tuleb ühisvara. Ühine on põhimõte, mille kohaselt abielu kestel võetud kohustuste eest vastutavad abikaasad ühiselt ning võlad tasutakse ühisvara arvelt. Enne abielu tekkinud võlgade eest vastutavad abikaasad oma lahusvaraga. Erandiks on siin Holland, kus kogu abielueelne vara (õigused ja kohustused) muutub ühisvaraks, kui just abieluvaralepinguga teisiti kokku ei lepita.³⁴³

Autori hinnangul kaitseb vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe abikaasade huve paremini kui varaühisuse varasuhe, kuna eraldatuks jäävad kummagi abikaasa kohustused. Sama seisukoht on esitatud ka Eesti perekonnaseaduse muutmise eelnõu seletuskirjas.³⁴⁴ Eelnõus on välja toodud, et: "Eelnõus väljapakutud lahendus annab oma varaga läbimõeldult käituvale abikaasale varaühisusega võrreldes oluliselt paremat kaitset teise abikaasa riskantsete finants- ja majandustehingute eest."³⁴⁵ Lisaks on eelnõus viidatud, et: "Kuna puudub asjaõiguslikult mõistetud ühine omand, puuduvad üldreeglina ka ühised varalised kohustused ning oht, et ühistesse õigustesse sekkuks ühe abikaasa võlausaldaja."³⁴⁶ "Niisugune lahendus rõhutab abikaasade kui eraõiguse subjektide iseseisvat tsiviilõiguslikku vastutust."³⁴⁷ Autor nõustub eeltoodud seisukohaga ning leiab, et perekonnaseadusesse võiks viia muudatuse, mis sätestaks seadusjärgseks varasuhteks vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte. Vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe kui seadusjärgne varasuhe aitaks paremini kaitsta nii võlgnikuks mitteoleva abikaasa kui ka võlausaldaja huve. Ka õiguskirjanduses on leitud, et vara juurdekasvu

³⁴² *Supra nota* 286, lk 84.

³⁴³ *Supra nota* 286, lk 30.

³⁴⁴ *Supra nota* 250, lk 12.

³⁴⁵ *Ibid.*

³⁴⁶ *Ibid.*

³⁴⁷ *Ibid.*

tasaarvestuse varasuhe põhineb abikaasade varalisel iseseisvusel ning sobib tänapäeva, mil abikaasad käivad tööl ja hindavad oma varalist iseseisvust ja sõltumatust.³⁴⁸

³⁴⁸ *Supra nota* 285, lk 165.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös käsitletakse võlgniku abikaasa ja võlausaldaja huvide ja õiguste tasakaalu täite – ja pankrotimenetluses. Eelkõige võib sundmenetlus, mille käigus jagatakse abikaasade ühisvara hulka kuuluv perekonna ühine eluase, riivata võlgnikuks mitteoleva abikaasa põhiseaduslikke põhiõigusi kodu puutumatusel ja omandiõigusele. Selleks, et mõista võlgniku, võlgniku abikaasa ja võlausaldaja võrdse kohtlemise probleeme, mis tekivad nii pankroti – kui täitemenetluses abikaasade ühisomandisse kuuluva vara jagamisel, on autor analüüsinud seadusi ja kohtupraktikat. Lisaks on võrreldud Eesti kehtivat õigust peamiselt Hollandi, Soome ja Saksamaa kehtiva õigusega. Eesmärgiks oli leida vastus uurimisküsimusele: „Kas perekonnaseaduse, täitemenetluse - ja pankrotimenetluse regulatsioon tagab võlgniku abikaasa ja võlausaldajate huvide võrdse kaitse?“ Võrreldes, hinnates ja analüüsides kohtupraktikat ja seadust, esitas käesoleva magistritöö autor võimalikke lahendusi probleemidele ning seadusesse muudatuste tegemiseks.

Tulenevalt käesolevas magistritöös püstitatud eesmärgist ja uurimisküsimusest järeldas autor järgmist:

Esimeses peatükis uuris käesoleva töö autor milline on Põhiseaduse ja selle rakenduspraktika omandipõhiõiguse kaitse ja omandipõhiõiguse piiramise aspektist. Autor jõudis õiguskirjanduses esitatud seisukohti ja Riigikohtu praktikat analüüsides järeldusele, et, sundmenetluste käigus võidakse riivata võlgniku ja võlgniku abikaasa omandipõhiõigust oma vara vallata, kasutada ja käsutada ning rikkuda kodu puutumatusel põhimõtet. Kuna perekonna ühine eluruum on PKS-is eriliselt kaitstud ning täitemenetluse seadustikus on ette nähtud ranged nõuded täitedokumendile, mille alusel saab pöörata sissenõude võlgniku varale. Võlgniku kaitseks on seaduses täitedokumendile esitatud nõuded ning kohtulik kontroll. Võlgniku õiguste kõrval ei tohi aga unustada võlausaldaja huve. Võlausaldaja varaliste õiguste kaitseks on riigil kohustus tagada vastavate võimaluste ja vahendite olemasolu. Võlausaldajal on täitemenetluses õigus nõuda vastavalt PKS § 33 ja TMS § 14 lg 2 abikaasade ühisvara jagamist ning seejärel saab võlausaldaja pöörata nõude võlgnikuks oleva abikaasa osale ühisomandist. Kohtupraktikat analüüsides jõudis autor järeldusele, et reeglina on abikaasade ühisvarasse kuuluv kõige väärtuslikum vara kinnisasi,

mis on perekonna ühine eluruum. Kinnisasja müük sundenampakkumisel on võlausaldaja parim võimalus oma nõue rahuldada ning seetõttu nõuab võlausaldaja reeglina kinnisasja sundmüüki. Seetõttu tuleb kohtutel pöörata tähelepanu küsimusele, kas ühisvara jagamine täitemenetluse käigus selliselt, et jagatakse vaid perekonna ühiseks eluruumiks olev kinnisasi, on proportsionaalne, vajalik ja sobilik ning ei riiva võlgnikuks mitteoleva abikaasa põhiõigusi.

Kuna täite – ja pankrotimenetluses on ette nähtud eriregulatsioon võlgniku abikaasa osas, siis tõusetub sellest risk ka võlausaldajale. Kinnistusraamatust ei pruugi nähtuda, et kinnisasi kuulub abikaasade ühisomandisse juhul, kui omanikuna on sisse kantud vaid võlgnik. Lisaks ei saa võlausaldaja nõuda täitemenetluses ilma mõlemat abikaasat kohustava täitedokumentida või võlgnikuks mitteoleva abikaasa nõusolekuta sissenõude pööramist kogu ühisvarale. Pankrotimenetluses järgitakse võlgniku õiguste kaitseks humaansuse põhimõtet ja seaduses sätestatud võlgniku sotsiaalse kaitse printsiipi. Nende põhimõtete kohaselt peab võlgnikul säilima inimväärne elu ning tal peab olema võimalus ka pärast pankrotimenetluse lõppu jätkata majanduslikult ja sotsiaalselt jätkusuutlikku elu.

Käesoleva töö teises peatükis analüüsis autor ühisomandi regulatsiooni täite – ja pankrotimenetluses ning võlgniku abikaasa positsiooni. Täitemenetluses on võlausaldajal võimalik pöörata sissenõue mõlema abikaasa vastu vaid juhul, kui tal on selleks seadusele vastav täitedokument või on võlgniku abikaasa andnud nõusoleku sissenõude pööramiseks ühisvarale. Pankrotimenetluses on vajalik ühisomand enne lõpetada ning pankrotimenetluses on pankrotihalduril õigus nõuda varatühisuse lõpetamist ja ühisvara jagamist. Seejärel kuuluks vastavalt PankrS § 122 võlgniku osa ühisvarast pankrotivarasse. Autori hinnangul ja tuginedes õiguskirjandusele tuleks pigem soodustada abikaasade endi kohtuvälist kokkulepet halduri heakskiidul ühisvara jagamiseks. Taoline variant koormaks osalisi vähem kui kohtumenetluse läbimine ning oleks nii võlgniku, võlgniku abikaasa kui ka võlausaldaja huvides. Autori ettepanek on pankrotiseadust vastavalt täiendada.

Võlgnikuks mitteoleva abikaasa huve ja õigusi kaitseb täitemenetluses muuhulgas TMS § 14 lg 2, mille kohaselt on kohtutäituril vaid piiratud aeg nõudmaks ühisvara jagamist. Peale selle kaitseb võlgniku abikaasa huve ka PankrS § 122 lg 4 ja lg 5, mis annavad võlgniku abikaasale õiguse nõuda ühisvara jagamist ja oma osa eraldamist pankrotivarast. Veel on võlgniku abikaasa õiguste kaitseks PankrS § 147, mille järgi on võlgniku abikaasal õigus nõuda endale elatist pankrotivara arvelt. Pankrotimenetluses kaitseb võlgniku abikaasat ka PankrS § 121 lg 1, mis sätestab, et

pankrotivarasse arvestatakse vaid see osa ühisvarast, mis kuulub võlgnikule. Samas ei anna kohtupraktika vastust õiguskirjanduses tõstatatud küsimusele, milline on ühisvara jagamise viis, täitemenetluses sätestatud tähtaja ületamise tagajärg ning vara müügi kord ühisvara jagamise korral, tagamaks nii võlgniku, võlgniku abikaasa kui ka võlausaldaja tasakaalu ning seotuse perekonnaseadusega.

Võlausaldaja huvide kaitseks näeb sundmenetluste regulatsioon ette tagasivõitmise eriregulatsiooni. See annab võlausaldajale võimaluse pöörata tagasi nii abieluvaralepingu sõlmimine kui ka ühisvara jagamise kokkulepe. Autor on seisukohal, et tagasitäitmine kaitseb võlausaldaja huve võlgniku pahatahtliku vara peitmise korral, kuid samas piirab ka abikaasade vabadust sõlmida abieluvaraleping või ühisvara jagamise kokkulepe. Täitemenetluses kaitseb võlausaldaja huve ka formaliseeritusse printsiip, mille kohaselt kohtutäituril on õigus eeldada, et võlgniku omandis olevad esemed kuuluvad võlgnikule. Autori hinnangul on tagasivõitmise menetlus kui tagasiulatuva õiguskaitse mehhanism võlausaldajate õiguste ja huvide kaitseks äärmiselt vajalik, kuna võimalus esitada tagasivõitmise hagi kaitseb võlausaldajat pahatahtlike võlgnike vastu, kes oma vara enne käsutuskeelu seadmist võõrandada soovivad.

Kuna abikaasade varasuhe ei lõppe täite – ega pankrotimenetluses automaatselt ning abikaasad võivad ka sundmenetluse käigus vara ühisvarasse omandada, siis on keeruline määratleda, milline vara konkreetsel ajahetkel ühisvara hulka kuulub. Lahendusena on õiguskirjanduses pakutud ühisvara korduva jagamise võimalust, millega nõustub ka autor. Samuti leiab autor, et arvestades asjaoluga, et reeglina jagatakse sundmenetluse käigus kinnisasi, mis on perekonna ühiseks eluruumiks, võiks kaaluda välistada perekonna ühise eluruumi pankrotivara hulka arvamine.

Võrreldes Eesti perekonnaseadus Saksa tsiviilseadustikuga, Soome abieluseadusega ja Hollandi tsiviilseadustikuga leidis autor, et Lääne-Euroopas on suund pigem abikaasade varalise iseseisvuse suunas ning nii Hollandi kui Eesti õiguses kehtivat abikaasade vara äärmiselt tugevat seotust peetakse ajale jalgu jäänuks. Tänapäeva põhimõtetele vastab abikaasade varaline iseseisvus abielu kestel, kuid abielu lõppedes jagatakse abielu kestel omandatud vara reeglina võrdselt. See tagab majanduslikult nõrgema poole kaitse. Autor teeb ettepaneku muuta perekonnaseadust ning kehtestada seadusjärgse varasuhtena vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe, mis vastab paremini tänapäeva elukorraldusele kui varaühisuse varasuhe.

Sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimus sai vastuse. Autor jõudis järeldusele, et perekonnaseaduse, täitemenetluse seadustik ja pankrotiseadus ei taga tagab võlgniku abikaasa ja võlausaldajate huvide võrdset kaitset. Analüüsidest probleeme leidis autor, et kehtivat PKS regulatsiooni tuleks muuta, kuna see ei vasta abikaasade majandusliku võrdsuse ja iseseisvuse põhimõttele. Veel jõudis autor analüüsi tulemusel järeldusele, et perekonna ühise eluruumi kaitseks on vajalik teha muudatus täitemenetluse seadustikus ja pankrotiseaduses.

SUMMARY

RESTITUTION OF JOINT PROPERTY OF THE SPOUSES

Maaria Vakker

In this Master's Thesis, the author set the goal to find an answer to the research question: "Does the regulation of Estonian Family Law Act, Code of Enforcement Procedure and Bankruptcy Act ensure equal protection of the interests of the debtor's spouse and creditors?" In particular, the compulsory procedure, which involves the sharing of joint property, may affect the constitutional fundamental rights of a debtor's spouse, namely the inviolability of the home and the right to property.

In the first chapter, the author of this paper examined what the Constitution and its implementation practice are in terms of the protection of the fundamental right of property and the restriction of the fundamental right to property. The author came to the conclusion that, according to the legal writings and the case law of the Supreme Court, the right of property of the debtor and the debtor's spouse to possess, use and dispose of their property and the integrity of the home may be violated in the course of compulsory proceedings. Since the family's shared dwelling is specifically protected by law, this principle must also be taken into account in the enforcement procedure, and the Code of Enforcement Procedure must provide strict enforcement requirements.

The law provides mechanisms for the protection of the debtor and besides the rights of the debtor, the interests of the creditor must not be forgotten. The state has a duty to ensure the availability of appropriate means and resources to ensure protection of the creditor's proprietary rights. The creditor has the right to demand the division of the joint property of the spouses in accordance with Family Law Act § 33 and Bankruptcy Act § 14 (2). After division of joint property, the creditor can claim the share of the joint ownership of the debtor's spouse. By analyzing the case-law, the author came to the conclusion that, as a rule, the most valuable asset of the common property is the common household of the family. The courts must therefore pay attention to the question whether the division of joint property in the course of the enforcement procedure, by

dividing only the immovable property is proportionate, necessary and appropriate and does not infringe the fundamental rights of the spouse who is not a debtor.

Since special enforcement is provided in the law for debtor's spouse, the creditor's interests might also be at risk. It may not be apparent from the Land Register that the debtor's property belongs to the community property of the spouses. It can happen if only the debtor is marked as the owner. In enforcement proceedings, the creditor cannot obtain recovery of the entire joint property without an enforceable title obliging both spouses or without the consent of the spouse. Foremost it is also important to respect the principle of humanity and the principle of social protection of the debtor. It means that the debtor must maintain a decent life and must be able to continue his life economically and socially sustainably after the end of the bankruptcy proceedings.

In the second chapter, the author has analyzed the regulation of joint property in Code of Enforcement Procedure and Bankruptcy Act and the position of the debtor's spouse. In enforcement proceedings, the creditor can only claim against both spouses if he or she has an enforcement order in accordance with the law or the debtor's spouse has consented to the collection of the joint property. It is necessary to terminate joint ownership in bankruptcy proceedings. In bankruptcy proceedings the trustee has the right to demand the dissolution of the joint property and the division of joint property, only after that, the debtor's share of the joint property would be included into the bankruptcy estate. Author has come to the conclusion that it would be preferable to encourage the spouses to make an agreement to divide property without the consent of trustee. That would burden the participants less than court proceedings. The author's suggestion is to supplement the Bankruptcy Act accordingly.

The interests and rights of a spouse who is not a debtor are protected by Code of Enforcement Procedure § 14 (2), according to which the bailiff has only a limited time to demand the division of joint property. In addition, the interests of the debtor's spouse are also protected by § 122 (4) and (5) of the Bankruptcy Act, which give the debtor's spouse the right to demand the division of joint property and the separation of his share of the bankruptcy estate. The rights of the debtor's spouse are also protected by § 147 of the Bankruptcy Act, according to which the debtor's spouse has the right to claim maintenance from the bankruptcy estate. In bankruptcy proceedings, the debtor's spouse rights are defended by § 121 (1) of the Bankruptcy Act, which stipulates that only the part of the joint assets belonging to the debtor is included in the bankruptcy estate. However, the case-law does not answer the question about way to divide community property, effect of

exceeding the time-limit for enforcement proceedings and the procedure for the sale of community property, to ensure the balance between rights and interest the debtor, the debtor's spouse and the creditor and the association with the Family Act.

In order to protect the creditor's interests, the regulations of Code of Enforcement Procedure and Bankruptcy Act provides for special regimes for recovery of assets of debtor. Recovery of assets of debtor gives the creditor the opportunity to reverse both the conclusion of the marital property contract and the joint property agreement. In author's opinion recovery of assets of debtor protects the creditor's interests in the event of debtor's malicious actions by hiding assets. On the other hand it also restricts the freedom of spouses to enter into a marital property contract or a joint property agreement. In enforcement proceedings, the creditor's interests are also protected by the principle of formalization that the bailiff has the right to assume that the debtor's belongings belong to the debtor and that the burden of proof is on the spouse who is not the debtor.

Since the spouses' property agreement is not automatically terminated in case of bankruptcy proceedings and the spouses may also acquire joint property in the course of the procedure, it is difficult to determine which property belongs to the joint property at a particular point in time. Author agrees with a solution which is suggested in legal literature that joint property should be divided multiple times. In the author's opinion common dwelling of family should be excluded from the bankruptcy estate. The author proposes to amend the Family Law and to establish set-off of assets increment as a statutory property regime, which is better suited to today's living order than the joint property regime property unity.

The research question posed in the introduction was answered. The author came to the conclusion that the Family Law Act, the Code of Enforcement Procedure and the Bankruptcy Act do not guarantee equal protection of the interests of the debtor's spouse and creditor's. In analyzing the problems, the author found that the current Family Law Act regulation should be changed as it does not comply with the principle of economic equality and independence of spouses. The author also concluded, as a result of the analysis, that a change to the Code of Enforcement Procedure and the Bankruptcy Act is necessary to protect the common dwelling of the family.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Teadusraamatud

1. Alekand, A. (2017). *Täitemenethusõigus*. Tallinn: Kirjastus Juura.
2. Alexy, R. (2002). *Theory of Constitutional Rights*. – Oxford University Press.
3. *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 4. Täiendatud väljaanne*. (2017) /Toim. Ü. Madise, R. Narits, P. Vinkel, Jt. Tallinn: Kirjastus Juura.
4. Ernits, M kommentaarid põhiseaduse § 19. (2002). *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Kirjastus Juura.
5. Maruste, R. (2004). *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduse kaitse*. Tallinn: Kirjastus Juura.
6. Lüderitz, A. (2005). *Perekonnaõigus*. Tallinn: Kirjastus Juura.
7. *International Encyclopaedia of Laws. Family and Succession law*. Vol 2. Kluwer Law International. The Hague. 1997. – Ed. Printers, W.
8. Schwab, D., Gottwald, P., Büttner, E. 2001. *International Encyclopaedia of Laws. Family and Succession Law*. Ed Pintens, W. Vol 2. Kluwer International. The Hague-London-Boston. Supplement 12.

Teadusartiklid

9. Alekand, A. (2003). Formaliseerituse printsiibi sisu ja ulatus täitemeneluses. – *Juridica*. Nr 5, 330-337.
10. Alekand, A.(2007). Väljatõstmine – kas asja- või isikukeskne toiming? – *Juridica*. Nr 1, 63-69.
11. Alexy, R. (2001). Põhiõigused Eesti põhiseaduses. - *Juridica*. Eriväljaanne, 5-96.
12. Anepaio, T. (2002). Varaühisus – kas nõukogulik igand? – *Juridica*. Nr 3, 193-201.
13. Havansi, E. (2008). Tagasivõitmine ja teised võlausaldajate kaitsevahendid maksejõuetusõiguses – Soome vaatepunkt. – *Juridica*. Nr 6, 406-414.

14. Ikkonen, K. (2004). Sundmüügi põhiseaduslikud alused. – *Juridica*. Nr 8, 540-549.
15. Ikkonen, K. (2006). Omandipõhiõigus ja selle piirid. – *Juridica*. Nr 1, 54-70.
16. Kerstna-Vaks, K. (2005). Kohtulik järelevalve ja selle seos pankrotimenetluse eesmärkidega. – *Juridica*. Nr 9, 655-666.
17. Koolmeister, M.(2003). Tsiiviiltäite – ja pankrotimenetlus. Kolmandate isikute õiguskaitsevahendid. – *Juridica*. Nr 6, 416-425.
18. Kullerkupp, K. Uusen-Nacke, T. Kerstna-Vaks, K. (2016). Ühine vara, eraldi võlad: võlausaldajate nõuete rahuldamine abikaasade ühisvara arvel. – *Juridica*. Nr 7, 440-456.
19. Kullerkupp, K. Kama. P. (2002). Vabaabielu versus abielu: varalised suhted muutuvate kooseluvormide kontekstis. – *Juridica*. Nr 6, 359-368.
20. Kõve, V. (2014). „Head“ ja „halvad“ võlgnikud ja võlausaldajad. – *Juridica*. Nr 4, 299-303.
21. Perem, J. (1995). Tagasivõitmine Eesti pankrotiseaduses ja mõned võrdlused Rootsi vastava seadusandlusega. – *Juridica*. Nr 7, 295-304.
22. Rozenfelds, Janis. Talvoja, T. (2011). Varjatud omandiõigused. – *Juridica*. Nr 2, 175-181.
23. Saarma, T. (2008). Pankrotimenetluse põhimõtted. – *Juridica*. Nr 6, 351-358.
24. Sutt, M. (2000). Tagasivõitmine pankrotimenetluses. – *Juridica*. Nr 10, 645-653.
25. Tiivel, R. (2005). Abikaasade varasuhetest abieluvararegistri ja kinnistusraamatu valguses. – *Juridica*. Nr 7, 439-450.
26. Uusen-Nacke, T. Göttig, T. (2010). Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega. – *Juridica*. Nr 2, 440-456.
27. Viirsalu, P. (2008). Pankrotipesa problemaatika. – *Juridica*. Nr 6, 377-382.
28. Varul, P. (2008). Pankrotiseaduse uued parandusettepanekud. – *Juridica*. Nr 6, 359-368.
29. Varul, P. (2004). Nõuetest pankrotimenetluses. – *Juridica*. Nr 2, 96-102.
30. Varul, P. (1994). Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – *Juridica*. Nr 1, 2-13.
31. Varul, P.(2013). Maksejõuetuse areng Eestis. – *Juridica*. Nr 4, 234-241.

Eesti õigusaktid

32. Asjaõigusseadus. RT I, 29.06.2018, 7.

33. Kinnistusraamatuseadus RT I, 13.03.2019, 88.
34. Perekonnaseadus. RT I, 09.05.2017, 29.
35. Pankrotiseadus. RT I, 28.02.2019, 8.
36. Põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.
37. Täitemenetluse seadustik. RT I, 29.06.2018, 54.
38. Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seadus. RT I, 31.01.2014, 8.

Teiste riikide õigusaktid

39. Avioliitlaki. Vastu võetud 13.06.1929. Kättesaadav: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>, 19.aprill 2019.
40. Bürgerliches Gesetzbuch. Vastu võetud 18.08.1896. Kättesaadav: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>, 19. aprill 2019.
41. Burgerlijk Wetboek. Vastu võetud 1992. Kättesaadav: https://www.trans-lex.org/600900/_/new-netherlands-civil-code-/, 19. aprill 2019.
42. Code Civil. Kättesaadav: www.legifrance.gouv.fr, 12. aprill 2019.
43. Code Civil Belge. Kättesaadav: <http://www.droitbelge.be/codes.asp>, 12. aprill 2019.
44. Code Civil Luxembourg. Kättesaadav: www.legilux.public.lu, 12. aprill 2019.
45. Insolvenzordnung. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/>, 19.04.2019.
46. Schweizerisches Zivilgesetzbuch. Vastu võetud 10.12.1907. Kättesaadav: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html#a80>, 19. aprill 2019.

Eesti kohtulahendid

47. RKTkm 3-2-1-162-12.
48. RKTko 3-4-1-4-03.
49. RKPJKo 3-4-1-49-14.
50. RKPJKo 3-4-1-7-03.
51. RKTkÜKo 3-3-1-15-10.
52. RKÜKo 3-2-1-143-03.
53. RKÜKo 3-4-1-1-14.

54. RKÜKo 3-3-1-69-09.
55. RKTko 01.11.1995, III-2/3-26/95; 05.10.1995, III-2/1-56/95.
56. RKÜKo 3-2-1-59-04.
57. RKPJKo 3-4-1-4-03.
58. RKPJKo 3-4-1-4-03.
59. RKTko 3-2-1-38-07.
60. RKPJKo 3-4-1-3-04.
61. RKTko 3-2-1-79-12.
62. RKTko 2-16-12972.
63. RKTko 3-2-1-122-15.
64. RKÜKo 3-2-1-4-13.
65. RKTkm 3-2-1-14-10.
66. RKTkm 3-2-1-121-11.
67. RKTkm 3-2-1-46-13.
68. RKTkm 3-2-1-121-11.
69. RKTkm 3-2-1-19-16.
70. RKTkm 3-2-1-119-02
71. RKTko 3-2-1-132-07.
72. RKTko 3-2-1-4-06.
73. RKTko 2-16-18537/35.
74. RKTko 3-2-1-172-15.
75. RKTko 3-2-1-77-06.
76. RKTko 2-16-18537/35.
77. RKTko 2-15-16664/75.
78. RKTko 2-15-16664/48.
79. RKTko 3-2-1-74-16.
80. RKTko 3-2-1-172-15.
81. RKTko 3-2-1-77-06.
82. RKTko 3-2-1-9-17.
83. TlnRnKo 2-12-6920.
84. RKTko 3-2-1-38-14.
85. RKTko 3-2-1-36-13.
86. RKTko 3-2-1-111-15.
87. RKTko 3-2-1-103-07.

- 88. RKTkm 3-2-1-162-16.
- 89. RKTko 3-2-1-62-16.
- 90. RKTko 3-3-1-15-12.
- 91. RKTko 3-2-1-36-13.
- 92. RKTko 3-2-1-108-15.
- 93. RKTko 3-2-1-38-14.
- 94. RKTko 3-2-1-95-15.
- 95. RKTko 2-15-1664/48.
- 96. TlnRnKo 2-12-69202.
- 97. RKTko 3-2-1-113-15.

Muud allikad

- 98. Alekand, A. (2009). Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. (Doktoritöö). Tartu Ülikooli Õigusteaduskond. Tartu. Kättesaadav: <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/10534/Alekandanneli.pdf>, 14. märts 2019.
- 99. Boele-Woelki, K. (1997). *The Road Towards a European Family Law*. Electronic Journal of Comparative Law. Vol 1.1., pp 1-15.
- 100. Deganer, K. (2016). *Abikaasade vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe*. Kirjastus: Tartu Ülikool.
- 101. Hallik, L. *Abikaasade varasuhete süsteem uues perekonnaseaduses Privaatautonomia – abikaasade varasuhete reguleerimise võimalus?* Kättesaadav: <http://media.voog.com/0000/0038/9691/files/31Hallik.pdf>, 14.märts 2019.
- 102. *International Encyclopaedia of Comparative Law. Persons and Family*. Vol IV. Tübingen: Mohr Siebeck. 2007. – Ed. Chloros, A., Rheinstein, M., Glendon, M. A.
- 103. Justiitsministeerium. Abielust ja abieluvarast Soomes ja Eestis. Kättesaadav: <https://www.rmp.ee/ettevotlus/kasulikteada/abielust-ja-abieluvarast-soomes-ja-eestis-2008-04-08>, 23. Aprill 2019.
- 104. Koulu, R. (2004). *Johdatus insolvenssioikeuden perusteisiin*. Helsinki.
- 105. Kranich, H., Sarapuu, A. (2018). *Võlgniku ja võlausaldaja vastanduvate huvide tasakaal täitemenetluses*. Kättesaadav: https://www.tai.ee/images/Sotsiaaltoe_nr2_2018_Kranich_ja_Sarapuu.pdf, 08. märts 2019.
- 106. Liin, S. *Maksejõuetusõiguse revisjon analüüs-kontseptsioon pankrotivara koosseisu erijuhud ja ühisvara*. Kättesaadav:

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/susann_liin_analuus-kontseptsioon_pankrotivara_koosseisu_erijuhud_ja_uhisvara.pdf, 16. aprill 2019.

107. Manavald, P. (2011). Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine. (Doktoritöö). Tartu Ülikool. Tartu.
108. Pild, M. Kõve, V. *Isikute väljatõstmine täitemenetluses*. Võrdlev analüüs. Tartu 2015, lk 48. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/isikute_valjatostmine_taitemenetluses.pdf, 21. veebruar 2019.
109. *Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri 55 SE*. 23.10.2006. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/982033c7-c2e1-2ce6-0479-ef2bf925488b>, 14.märts 2019.
110. Statistikaameti andmed abielude ja lahutuste kohta. Kättesaadav: <http://www.stat.ee/34272?highlight=abielud,lahutused>, 12.aprill 2019
111. Varusk, M. *Füüsilise isiku pankrotimenetlus*. Õiguskeel, 2. osa, lk 3. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/merike_varusk_fuusilise_isiku_pankrotimenetlus.pdf, 05. märts 2019.
112. Õiguskantsler. (2018). *Täitemenetluse ja pankrotimenetluse ebaõiglusest*, lk 1. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/T%C3%A4itemenetluse%20ja%20pankrotimenetluse%20eba%C3%B5iglusest_0.pdf, 11.märts 2019.
113. Õiguskantsler. (2015). *Täitemenetluse seadustiku § 179 vastuolu põhiseadusega*, lk 7. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_taitemenetluse_seadustiku_ss_179_lg_2_sunniraha_lapsega_suhtlemise_asjas.pdf, 16. märts 2019.